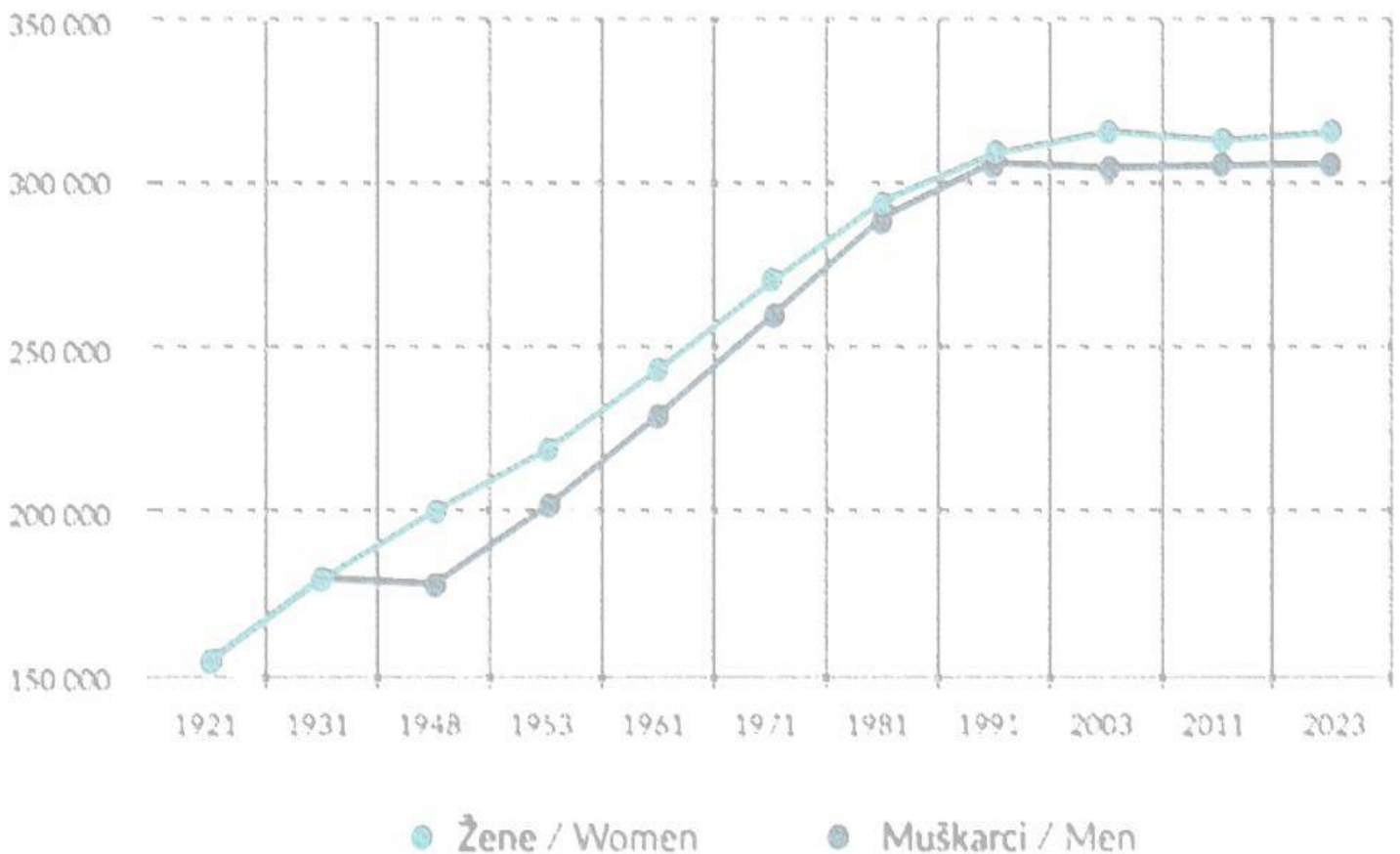

WOMEN'S RIGHTS CENTER
CENTAR ZA ŽENSKA PRAVA

OD BROJA DO POLITIKE: RODNA SLIKA OPŠTINA U CRNOJ GORI (sažetak)

Od brojki do promjena – sa ženama, za žene, u svakoj opštini.

Centar za ženska prava

IZDAVAČ:

NVO Centar za ženska prava
Bokeška 20, 81000 Podgorica
Montenegro
M: +382 67 63 97 69
T/F:+382 20 664 193
women.mne@gmail.com
www.womensrightscenter.org

UREDNIKA:

Maja Raičević

AUTORI/KE

Anita Stjepčević

Maja Raičević

Zorica Konatar

SARADNICI/CE

Teodora Balšić

Godina izdanja:

2025

Tiraž:

100

Štampa:

AP print

Ova publikacija je izradjena uz podršku Ministarstva ljudskih i manjinskih prava. Njen sadržaj je isključiva odgovornost NVO Centra za ženska prava i ne predstavlja nužno stavove Ministarstva. Publikacija je nastala u okviru projekta: *“Od broja do politike: rodna slika opština u Crnoj Gori”*.

Posebnu zahvalnost u našim istraživačkim naporima dugujemo Snežani Remiković, pomoćnici direktora Uprave za statistiku nadležnoj za Sektor socijalnih statistika i demografije i mr Milevi Brajušković Popović, generalnoj direktorici Direktorata za demografiju u Ministarstvu socijalnog staranja, brige o porodici i demografiji, koje su prepoznale važnost ovog procesa doprinoseći mu svojim znanjem i stručnošću.

SADRŽAJ:

UVOD - NASTAVAK RADA NA RODNOJ STATISTICI.....	5
ZNAČENJE IZRAZA.....	7
I DIO	13
ŽENE I MUŠKARCI U OPŠTINAMA: SLIČNOSTI I RAZLIKE.....	13
ODAKLE KREĆEMO	14
ANEKS - RODNA SLIKA OPŠTINA: UPOREDNI PRESJEK (GRAFICI).....	30
BIBLIOGRAFIJA:	49

UVOD – NASTAVAK RADA NA RODNOJ STATISTICI

Analiza „Rodna slika opština u Crnoj Gori“ predstavlja nastavak istraživačkog rada Centra za ženska prava (u daljem tekstu: CŽP) usmjerenog na prepoznavanje stvarnih mogućnosti za unapređenje i djelotvornu upotrebu zvanične rodne statistike u Crnoj Gori¹. Istovremeno, ovom publikacijom nastojimo da strateški doprinesemo diseminaciji rodno razvrstanih podataka, uz njihovo tumačenje u širem sociološkom i demografskom kontekstu.

Razvoj rodne statistike, kao i njeno jasno i odgovorno komuniciranje prema javnosti i svim relevantnim akterima, treba da rezultira snažnijim uključivanjem rodno razvrstanih podataka u kreiranje nacionalnih i lokalnih razvojnih politika. Takav pristup jedini omogućava donošenje informisanih i rodno osjetljivih politika, sposobnih da prepoznaju, adresiraju i dugoročno smanjuju postojeće i višestruke nejednakosti u društvu.

Kako bismo izbjegli zamku opštih mjesta i podacima dali političku težinu i transformativni potencijal koji im suštinski pripada, polazimo od mikro nivoa – analize rodni nejednakosti unutar lokalnih zajednica. Vjerujemo da ovakav pristup može ubrzati usvajanje ciljanih mjera usmjerenih na konkretne oblike neravnopravnosti, specifične za pojedine opštine, ali i šire regionalne obrasce unutar Crne Gore.

Naše **metodološko polazište** bilo je u prikupljanju svih dostupnih rodno razvrstanih podataka, koje je tokom 2023. i 2024. godine, odnosno od Popisa stanovništva i Popisa poljoprivrede, uz redovne godišnje statističke preglede, obradila Uprava za statistiku (u daljem tekstu: MONSTAT). Dostupne rodno razvrstane podatke smo dalje objedinili i klasifikovali po opštinama. Zahvaljujući strukturisanoj saradnji sa MONSTAT-om² bili smo u mogućnosti da tražimo obradu dodatnih setova podataka kako bismo kvantitativne rodne dinamike na nivou lokalnih samouprava prikazali što cjelovitije. Na ovaj smo način dali dodatni podsticaj razvoju rodne statistike koja je po

¹ Tokom 2024. godine, Centar za ženska prava je sproveo sveobuhvatnu rodnu analizu zvanične statistike u Crnoj Gori koja je ponudila konkretne setove indikatora i smjernice za razvoj rodno razvrstanih podataka, a onda i rodne statistike. Naglašavamo razliku između samih podataka i značenja rodne statistike koja je u analitičkoj i kvalitativnoj obradi rodno razvrstanih podataka, za što su potrebna određena ekspertska znanja i vještine. Ova analiza je još jednom pokazala da nedostatak rodno razvrstanih podataka evidentno utiče na kvalitet analiza koje treba da informišu domaće politike, strateška dokumenta i prateće mjere. Posljedično, te politike konstantno ostaju bez rodne komponente (time i stvarnog činjeničnog stanja), a stepen njihove orodnjenosti na godišnjem nivou je ispod 10%. Sa druge strane, istim istraživanjem smo uvidjeli da veliki broj institucija prikuplja i obrađuje podatke razvrstane po polu, ali da se isti strateški i sistemski ne objedinjuju, ne analiziraju, niti komuniciraju, pa tako ni ne rezultiraju inkluzivnim politikama i programima. Ovo je sve presjek stanja na nacionalnom nivou, dok opštinski nivo izostaje ili je nedovoljno vidljiv.

² Centar za ženska prava i Uprava za statistiku su potpisale Memorandum o saradnji u decembru 2024. godine.

prvi put objedinjena za svih dvadesetpet crnogorskih opština i predstavljene na način koji slijedi³.

Iako Zakon o teritorijalnoj organizaciji Crne Gore⁴ predviđa podjelu teritorije Crne Gore na jedinice lokalne samouprave u koje ulaze: Glavni grad, Prijestonica i opštine, u daljem tekstu smo se odlučili za jedinstven naziv "opštine" koji se odnosi na sve jedinice lokalne samouprave, a zbog buduće jednostavnije diseminacije podataka, ali i lakše čitljivosti istih. Naredna metodološka poteškoća pojavila se u obradi podataka koji se odnose na jednoroditeljske porodice u kojima je samo majka/otac sa djecom. Iako je neuporedivno više onih porodica u kojima žive djeca zavisna od izdržavanja roditelja, u ovu kategoriju su ušle i one porodice u kojima su roditelji sa starijom (preko 25 godina) djecom. Ovo iz razloga što podaci sa popisa kojima smo raspolagali nisu dalje klasifikovani prema godištu djece, a što zahtjeva nešto kompleksniji proces obrada podataka.

Napominjemo da je, uz sve navedeno, naša vrijednosna i istraživačka odluka bila da u potpunosti izostavimo obradu podataka o etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti i maternjem jeziku. Ove kategorije ne smatramo relevantnim za svrhu konkretnog istraživanja, koje je usmjereno na analizu rodni nejednakosti i njihovog uticaja na razvojne politike.

Drugo, naša pozicija podržava stav grupe građanskih aktivista/kinja koji su, uoči usvajanja Zakona o popisu stanovništva još 2021. godine upozorili na statističke prakse razvijenih zemalja (Njemačka, Francuska, Italija, Danska, Švedska, Norveška, Finska, Belgija, Holandija, Švajcarska, Luksemburg, Španija, Portugal, Grčka, Austrija, Slovenija, Island itd.) u kojima se mahom ne prikupljaju ovi podaci jer nemaju značaj za socijalne, ekonomske, stambene ili politike zaštite životne sredine, što je inicijalna svrha periodičnog popisivanja stanovništva⁵.

³ Ovo je posebno važno u susret novom Zakonu o rodnoj ravnopravnosti, čije je donošenje planirano za drugi kvartal 2026. godine, a koji će kao (jednu od) novinu uvesti osnivanje obaveznih odbora za rodnu ravnopravnost na lokalnom nivou, sastavljenih od odbornika lokalne skupštine i predstavnika lokalne zajednice. Svrha ovih odbora biće u povezivanju svih zainteresovanih subjekata u lokalnoj zajednici na način da se u rad odbora, po principu inkluzivnosti, uključe predstavnici lokalne samouprave i zajednice, a sve u cilju promocije i nadzora nad inicijativama za rodnu ravnopravnost. Smatramo da bi analiza rodne statistike za svih 25 opština bila izuzetno važna početna tačka za osmišljavanje budućih aktivnosti pomenutih odbora. U svakom smislu, ona je jednako korisno sredstvo za informisanje lokalnih politika i u postojećim strukturama donošenja odluka, i kao takva će biti komunicirana sa predstavnicima i predstavnicama opština. Analiza rodne statistike po opštinama je, ukratko, mapa puta i početna pozicija za inkluzivne i održive, rodno senzitivne lokalne politike. Uz to, ona predstavlja skup bazičnih statističkih vrijednosti koji će u narednom srednjoročnom periodu služiti kao pokazatelji realnog napretka u oblasti rodne ravnopravnosti ili izostanka istog, jednom kada se uporede sa novim podacima.

⁴ Zakon na linku: <https://me.propisi.net/zakon-o-teritorijalnoj-organizaciji-crne-gore/>

⁵ Cijelo reagovanje vidjeti na linku: <https://juventas.me/popis-organizovati-tek-kada-se-za-to-steknu-odgovarajuci-uslovi>.

ZNAČENJE IZRAZA⁶

Cilj Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova je obezbjeđivanje podataka o ukupnom broju i teritorijalnom rasporedu osnovnih jedinica popisa (lica, domaćinstava i stanova), njegovim osnovnim demografskim, obrazovnim, migracionim, ekonomskim i drugim obilježjima, na nivou države, jedinica lokalne samouprave i naselja. Pored toga, cilj popisa je da se dobiju podaci o broju domaćinstava i njihovoj strukturi, kao i podaci o broju porodica, osnovnim karakteristikama pojedinih tipova porodica i broju članova porodica.

Referentni momenat je datum i vrijeme na koji se odnose podaci o jedinicama popisa. Podatke treba upisivati u popisne upitnike prema stanju na dan 31. oktobar 2023. godine u 24. časa tj. u ponoć između 31. oktobra i 1. novembra 2023. godine. Taj vremenski trenutak u statistici se naziva referentni momenat popisa.

Jedinice popisa su: 1) lica: - crnogorski državljani koji imaju prebivalište ili boravište u Crnoj Gori bez obzira da li su prisutni u mjestu stanovanja ili privremeno borave u drugom mjestu u Crnoj Gori ili u drugoj državi, - stranci koji imaju odobren stalni ili privremeni boravak u Crnoj Gori, kao i stranci kojima je uobičajeno mjesto boravka u Crnoj Gori; 2) domaćinstva; i 3) stanovi i druge nastanjene prostorije.

Stanovništvo obuhvata lica sa uobičajenim mjestom boravka u Crnoj Gori.

Uobičajeno mjesto boravka predstavlja mjesto gdje lice uobičajeno provodi dan, bez obzira na privremenu odsutnost iz razloga rekreacije, godišnjeg odmora, posjete prijateljima ili rođacima, poslovne odsutnosti, kao i odsutnosti usljed liječenja ili vjerskog hodočašća, kao i mjesto u kome lice boravi neprekidno, najmanje godinu dana prije referentnog momenta popisa ili je stiglo u uobičajeno mjesto boravka tokom 12 mjeseci prije referentnog momenta sa namjerom da se tu zadrži najmanje godinu dana. Mjesto popisivanja lica je u većini slučajeva isto kao i njegovo mjesto uobičajenog boravka.

Domaćinstvo je svaka porodična ili druga zajednica lica koja zajedno stanuju u istoj stambenoj jedinici, bez obzira da li se svi članovi stalno nalaze u mjestu gdje je nastanjeno domaćinstvo ili neki od njih borave u drugom mjestu odnosno drugoj državi, zbog rada, školovanja ili iz drugih razloga. Domaćinstvom se smatra i svako lice koje u mjestu popisa živi samo (samačko domaćinstvo) i nema domaćinstvo u drugom mjestu, odnosno drugoj državi. Domaćinstvom se smatra i kolektivno domaćinstvo, odnosno domaćinstvo sastavljeno od lica koja žive u ustanovama za zbrinjavanje djece i odraslih,

⁶ Značenje pojedinih izraza koji su se koristili na Popisu stanovništva, domaćinstava i stanova 2023. godine preuzeli smo iz Metodologije Uprave za statistiku za pripremu, organizaciju i sprovođenje popisa.

Metodologiju pogledaj na linku:

<https://www.monstat.org/uploads/files/popis%202021/tradicionalni/METODOLOGIJA%20POPISA%202023.pdf>

u zdravstvenim ustanovama za smještaj neizlječivih bolesnika, manastirima, samostanima i drugim vjerskim objektima.

Domaćinstvo može da se sastoji od jedne ili više porodica, a pored toga može da ima i članove koji ne pripadaju ni jednoj porodici u domaćinstvu koje se popisuje; isto tako ima domaćinstava u kojima nema nijedne porodice (samačka domaćinstva, kao i domaćinstva koja su sastavljena od braće i sestara; baba, djeda i unuka i sl. kao i nesrodnička domaćinstva).

Osnovna porodica je, u najužem smislu, definisana kao zajednica dva ili više lica koji žive u istom domaćinstvu i koji predstavljaju supružnike, vanbračne partnere, životne partnere istog pola ili roditelje i djecu. Tako porodicu čine:

- Bračni/vanbračni par ili partneri bez djece;
- Bračni/vanbračni par ili partneri sa djecom koja nijesu u braku i
- Jedan od roditelja sa djecom koja nijesu u braku.

"Pol" se u popisu tumači kao biološka kategorija i pravi se razlika u odnosu na „rod“ kao sociološku kategoriju. Kako međunarodne preporuke i regulative o popisu predviđaju, MONSTAT je tokom popisa prikupljao podatke o biološkoj kategoriji i to sa stanjem u referentnom momentu popisa, dok „rod“ kao kategorija nije uzet u razmatranje.

Brak je zakonom uređena zajednica života muškarca i žene, shodno članu 15 Porodičnog zakona ("Sl.list RCG", br. 1/2007 i "Sl. list CG", br. 53/2016 i 76/2020). Takođe, članom 2 Zakona o životnom partnerstvu lica istog pola ("Sl. list CG", br. 67/2020), definisano je: „Životno partnerstvo lica istog pola je zakonom uređena zajednica života dva lica istog pola (u daljem tekstu: partneri), zaključena pred nadležnim organom u skladu s odredbama ovoga zakona.“Na ovo pitanje daju odgovor lica stara 15 i više godina, iako, shodno članu 24, ranije navedenog, Porodičnog zakona, u Crnoj Gori brak ne može sklopiti lice koje nije navršilo 18 godina života. Izuzetno, sud može dozvoliti sklapanje braka djetetu starijem od 16 godina (a mlađem od 18), u skladu sa posebnim zakonom. Međutim, postoji mogućnost da su lica koja se popisuju u Crnoj Gori, sklopila brak, shodno zakonodavstvu neke druge države, pa se, iz tog razloga, pitanje postavlja licima starosti 15 i više godina shodno preporukama UNECE.

Vanbračna zajednica - Dvije osobe se smatraju partnerima u vanbračnoj zajednici kada im je mjesto stanovanja u istom domaćinstvu, nijesu međusobno vjenčani i imaju odnos sličan braku.

Razlog odsutnosti lica iz Crne Gore - Razlog odsutnosti odnosi se na razlog trenutnog boravka lica u inostranstvu, a ne na inicijalni razlog zbog kojeg je lice otišlo iz Crne Gore (ukoliko je došlo do promjene razloga).

Najviše završena škola – Pod najvišom završenom školom podrazumijeva se vrsta škole čijim je završavanjem lice steklo najviši stepen obrazovanja. Riječ je o obrazovanju za koje je dobijeno svjedočanstvo/diploma, bez obzira na to da li je u pitanju redovna škola, škola po skraćenom programu za odrasle ili specijalna škola.

Svi kursevi koji ne daju svjedočanstva redovne škole ne smatraju se najvišom završenom školom (npr. kurs za daktilografe, kurs za knjigovođe i sl.).

Poznavanje rada na računaru podrazumijeva pozitivne odgovore na sve navedene indikatore: ✓ Odgovor 2: Word -obrada teksta - zaokružuje se za lice koje umije da koristi program koji služi za obradu teksta (Word). ✓ Odgovor 3: Excel -tabele - zaokružuje se za lice koje umije da koriste program koji služi za rad sa tabelama (Excel). ✓ Odgovor 4: Društvene mreže - zaokružuje se za lice koje koristi društvene mreže sa jednog ili više različitih profila (npr. Facebook, Instagram, Twitter itd.) ✓ Odgovor 5: E -mail - zaokružuje se za lice koje umije da koristi program koji služi za slanje i primanje elektronske pošte. ✓ Odgovor 6: Internet - zaokružuje se za lice koje umije da pretražuje Internet. U nastavku ove analize mjerili smo potpunu kompjutersku pismenost žena i muškaraca, ali i lica koja ne poznaju rad na računaru.

Trenutni status aktivnosti – je trenutni odnos lica prema privrednoj djelatnosti i određen je na osnovu referentnog perioda od nedjelju dana prije sprovođenja popisa. Prema trenutnom statusu aktivnosti lica se mogu klasifikovati kao zaposlena, nezaposlena ili neaktivna.

Zaposleni obuhvataju lica stara 15 godina i više koja su u referentnoj sedmici, između ostalog: (a) radila najmanje sat vremena za platu ili profit, u novcu ili u naturi ili (b) bila privremeno odsutna s radnog mjesta na kojem su već radila i sa kojim s zadržala formalnu povezanost ili su privremeno odsutna sa aktivnosti koje se odnose na samostalno obavljanje djelatnosti. Zaposleni radnici koji su privremeno odsutni smatraju se zaposlenima ako su u plaćenom radnom odnosu i pod uslovom da imaju formalnu povezanost s radnim mjestom.

Nezaposleni obuhvataju sva lica stara 15 godina i više koja: a) su „bez posla“, odnosno nijesu bila u plaćenom radnom odnosu niti su bila samozaposlena u referentnoj sedmici, b) su „trenutno na raspolaganju za posao“, odnosno bila su na raspolaganju za plaćeni radni odnos ili samozapošljavanje u referentnoj sedmici ili u razdoblju od dvije sedmice nakon toga i c) „traže posao“, odnosno preduzela su određene korake tokom prethodne četiri sedmice kako bi pronašla plaćeni radni odnos ili samozaposlenje.

Neaktivni obuhvataju lica starosti 15 godina i više koja tokom posmatrane sedmice nijesu bila zaposlena, niti nezaposlena (koja aktivno ne traže posao) prema prethodno opisanim definicijama zaposlenosti i nezaposlenosti, kao i lica mlađa od 15 godina.

Pod pojmom „**rad**“ podrazumijeva se bilo kakav rad u referentnoj sedmici kojim se stiču sredstva za život, odnosno rad za platu, profit, naknadu u naturi ili u vidu usluge, čak iako je taj posao trajao samo jedan sat. To znači da kod ovog pitanja nije presudno da li je lice u formalnom radnom odnosu ili ne, nego da li je lice u referentnoj sedmici obavljalo bilo kakav posao kojim je sticalo sredstva za život.

Zanimanje lica odnosi se na vrstu posla koji lice obavlja, a koja je opisana glavnim zadacima i obavezama na radnom mjestu, bez obzira na djelatnost firme u kojoj lice radi i bez obzira na završenu školu. Licima koja obavljaju više od jednog posla dodjeljuje se zanimanje na osnovu glavnog posla. Ukoliko lice obavlja više poslova, kao glavni posao će odabrati onaj na kojem lice provodi uobičajeno više časova rada, a ukoliko ova informacija nije dostupna onda će se kao kriterijum za odabir glavnog posla posmatrati visina primljenog prihoda. Npr. lice koje je završilo ekonomski fakultet po zvanju je diplomirani ekonomista. Ako obavlja poslove statističara ili trgovca, zanimanje tog lica je statističar odnosno trgovac.

Klasifikacija zanimanja u Popisu stanovništva se prikazuje u skladu sa Standardnom klasifikacijom zanimanja koju je Zavod za zapošljavanje Crne Gore usvojio 2011. godine⁷. Zanimanja se razvrstavaju na četiri hijerarhijska nivoa i to: rod, vrsta, podvrsta i grupa. U Popisu stanovništva iskazan je samo nivo I odnosno “rod” zanimanja. Iako se na ovaj način pojednostavljuje popisna metodologija i dalja obrada podataka, za razumijevanje kretanja na tržištu rada na nivou opština prikaz “vrsta” i “podvrsta” zanimanja bi bio od velike važnosti.

Djelatnost (grana privredne djelatnosti) se odnosi na vrstu proizvodnje ili djelatnosti preduzeća ili slične jedinice u kojoj je radno mjesto zaposlenog lica. Za lica koja zapošljava jedno preduzeće, ali se njihovo mjesto rada u stvari nalazi u drugom preduzeću („radnici agencije”, „ustupljeni radnici”), bilježi se djelatnost one jedinice u kojoj se nalazi mjesto rada.

Klasifikacija djelatnosti u Popisu stanovništva se prikazuje u skladu sa Zakonom o klasifikaciji djelatnosti (“Službeni list Crne Gore”, br.18/11). Osnovne definicije i pravila za ispravnu primjenu Klasifikacije djelatnosti 2010 usklađene su sa definicijama i pravilima za primjenu Statističke klasifikacije ekonomskih djelatnosti u Evropskoj Uniji – NACE Rev.2 (Regulation (EC) No. 1893/2006 of the European Parliament and of the Council of

⁷ Standardnu klasifikaciju zanimanja ZZCG pogledaj na linku: <https://www.zzzcg.me/wp-content/uploads/2017/02/Standardna-klasifikacija-zanimanja.pdf>

20 December 2006 establishing the Statistical Classification of Economic Activities NACE Revision 2 and amending Council Regulation (EEC) No 3037/90 as well as certain EC Regulations on specific statistical domains OJ L 393/06) koja je u primjeni u zemljama članicama Evropske unije od 1.januara 2008.godine. KD 2010 sastoji se od četiri hijerarhijska nivoa: • prvi nivo klasifikacije je sektor (21 sektor) • drugi nivo klasifikacije je grana (88 grana) • treći nivo klasifikacije je grupa (272 grupe) • četvrti nivo klasifikacije je klasa (615 klasa)⁸.

Lica sa invaliditetom su definisana kao lica koja su izložena većem riziku od opšte populacije, zbog prepreka ili ograničenja u obavljanju određenih zadataka ili učešća u različitim aktivnostima. U ovu grupu spadaju lica koja u osnovi imaju prepreke i/li smetnje u obavljanju aktivnosti, kao što su prepreke i/li smetnje u kretanju, sa čulom, vidom i/li sluhom, čak iako su takve prepreke i/li smetnje smanjene upotrebom pomoćnih sredstava (pomagala) ili uz podršku okoline. Konvencija UN o pravima osoba s invaliditetom prepoznaje barijere kao ključne razloge zbog kojih se osobe s invaliditetom ne mogu, na ravnopravnoj osnovi sa drugima, uključiti u društvo i ostvarivati svoja prava. Prepreke, barijere ili izazovi mogu se odnositi na one u stavovima drugih ljudi prema osobama s invaliditetom i invaliditetu, zatim prepreke u komunikaciji (informacije, komunikacije i informaciono-komunikacione tehnologije), fizičke prepreke u okruženju i saobraćaju, tzv. prepreke u negativnom pravnom nasljeđu, odnosno u javnim politikama, bilo kroz odsustvo garancija ili neadekvatne garancije prava, i društvene prepreke koje se odnose na npr. nemogućnost obrazovanja, zaposlenja, veću izloženost nasilju i druge prepreke koje ograničavaju razvoj, prihode i dobrobiti života.

Senzorna invalidnost je ona koja utiče na funkcionisanje bilo kojeg čula (vid, sluh, miris, dodir, ukus). Zbog problema na nivou nervnog sistema, neka od pet čula gube sposobnost hvatanja nadražaja i/ili prenošenja i obrade nadražaja u mozgu.

Motorički invaliditet je odsustvo ili smanjenje dijela ili svih fizičkih funkcija tijela, odnosno, potpuni ili djelimični gubitak fizioloških funkcija organa i motoričkih struktura tijela: ruku, šaka, nogu, zglobova, stopala. Motorički invaliditet, dakle, potpuno ili djelimično smanjuje pokretljivost jednog ili više dijelova tijela.

Psihosocijalni invaliditet je onaj koji proizvodi promjenu emocionalnog i bihevioralnog funkcionisanja dovoljno izraženu da ima društveni problem. Povezan je s mentalnim poremećajima i zapravo, ova poteškoća ili prepreka u ponašanju prema standardima društva usko je povezana s depresijom, šizofrenijom, paničnim poremećajima i bipolarnim poremećajem, između ostalog.

⁸ Više o klasifikaciji djelatnosti vidi na linku: <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=107&pageid=107>

Znak "z" koji se koristi pri prikazivanju podataka sa popisa stanovništva prema međunarodnim standardima označava "zaštićen podatak" odnosno podatak koji se ne objavljuje javno zbog zaštite privatnosti ispitanika/ca. Shodno Zakonu o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike, član 54-61 ("Službeni list Crne Gore", br, 018/12 od 30,03,2012, 047/19 od 12,08,2019) i internom pravilu Uprave za statistiku, podaci koji imaju frekvenciju pojava manju od 10 su zaštićeni (primarna zaštita) i označavaju se oznakom "z". Dodatno, istom oznakom označeni su i zaštićeni i drugi podaci kako bi se spriječilo indirektno prepoznavanje jedinica popisa (sekundarna zaštita)⁹.

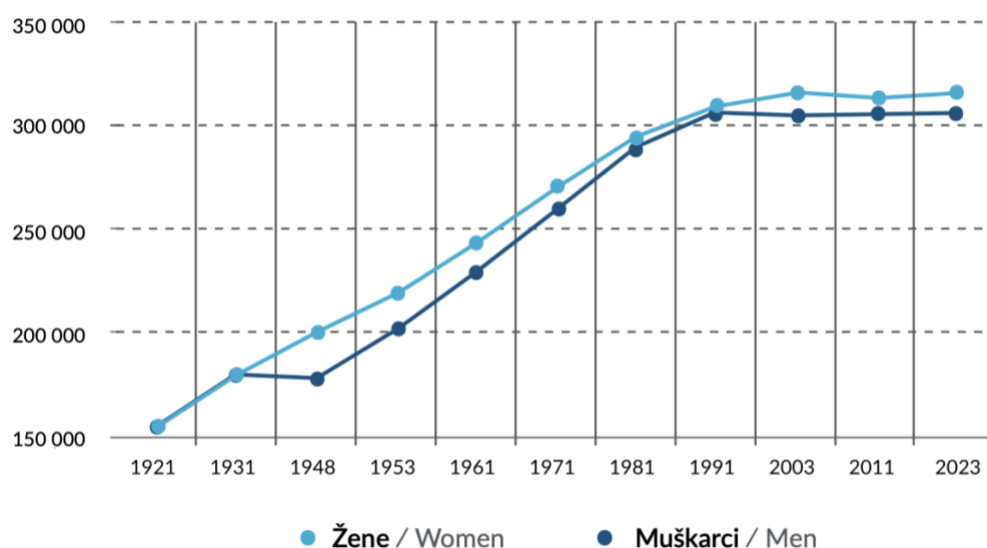
⁹ Ovakva praksa poznata je kao "statistička supresija" i podrazumeva da se podaci ne prikazuju ako bi time bila ugrožena anonimnost, a to se međunarodno često označava upravo nekim znakom (poput "z", "-", "*") sa legendom koja objašnjava da je podatak zaštićen iz razloga povjerljivosti podataka.

I DIO
ŽENE I MUŠKARCI U OPŠTINAMA: SLIČNOSTI I RAZLIKE

ODAKLE KREĆEMO

Prvi set rodno razvrstanih podataka, koje smo obradili neposredno nakon završetka Popisa stanovništva 2023.godine¹⁰, očekivano je pokazao da u Crnoj Gori živi više žena (50,80%) nego muškaraca (49,20%). Pored eksponencijalnog rasta broja stanovnika/ca, uporedni pogled na polnu strukturu stanovništva unazad sto godina potvrđuje da je u ukupnom stanovništvu, na svim popisima od 1921. godine na ovamo, u Crnoj Gori bilo uvijek više žena¹¹.

Grafik 1. Polna struktura stanovništva u Crnoj Gori 1921-2023 (popisi)

Izvor: MONSTAT

Ovaj podatak ima vrlo ograničenu analitičku vrijednost ako se posmatra izolovano - iako daje osnovnu demografsku sliku, ne omogućava objašnjenje društvenih nejednakosti, niti identifikaciju njenih uzroka ili obrazaca. Zato smo ga ukrstili sa drugim varijablama (starosna dob, bračni status, struktura porodica, ekonomska aktivnost, invaliditet i dr.), ali i analitički sveli na najmanju relevantnu jedinicu mjere kada je u pitanju zvanična statistika, a to je nivo opština, gdje postaju vidljivi lokalni obrasci, regionalne razlike i specifične neravnopravnosti. Zato će dublji pogled na popisne podatke za svaku od opština ponuditi nešto drugačiju perspektivu.

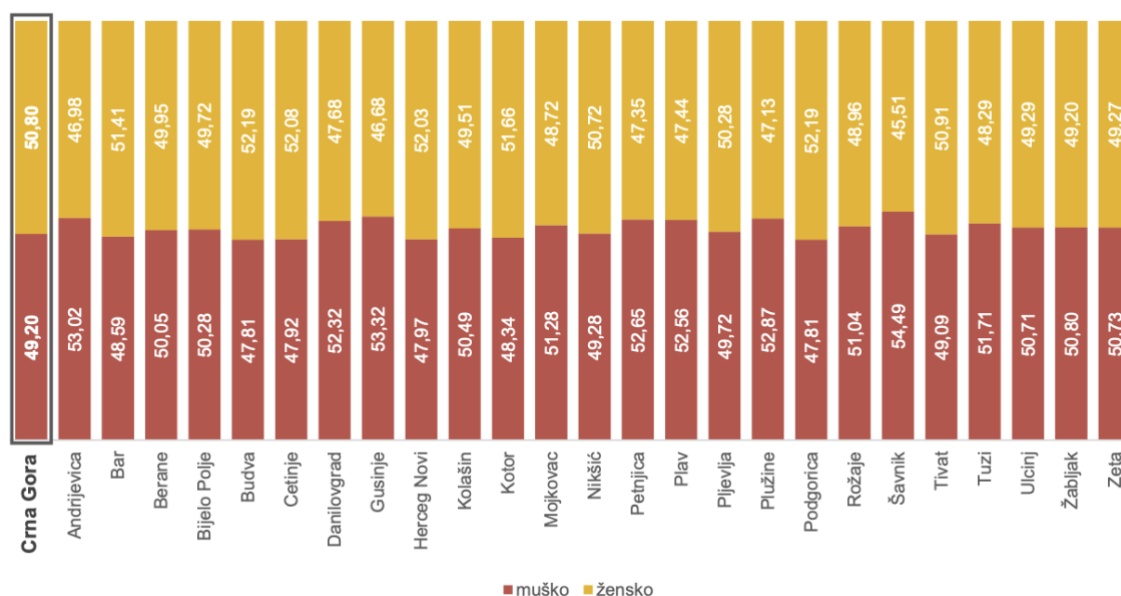
¹⁰ Raičević, M., Stjepčević, A. (2024). Broje li se žene u Crnoj Gori: Rodna analiza zvanične statistike, Centar za ženska prava.

¹¹ Uprava za statistiku, Žene i muškarci u Crnoj Gori 2024. Dostupno na: <https://monstat.org/uploads/files/publikacije/Zene%20i%20muskarci%20u%20Crnoj%20Gori%20-%202024.pdf>

Polna struktura stanovništva po opštinama

Ukupno gledano, žena ima značajno manje u odnosu na muškarce u čak 16 opština, od ukupno 25. U poredjenju sa istim pokazateljima sa Popisa stanovništva iz 2011. godine, žena je bilo manje u 10 opština od tada ukupno 21. U medjuvremenu, broj žena se smanjio u Ulcinju i Žabljaku¹². Znakovite informacije zabilježile smo i u našoj početnoj analizi popisnih rezultata¹³, koja je pokazala da žena ima više u 9 opština koje predstavljaju veće urbane sredine, poput Podgorice, Kotor, Herceg Novog, Bara, Budve, Cetinja, Pljevalja, Nikšića i Tivta a koje, u konačnom, utiču na nacionalni prosjek u korist većeg broja ženskog stanovništva.

Grafik 2. Polna struktura stanovništva po opštinama

Izvor: MONSTAT

Uporednom analizom broja stanovnika/ca po opštinama sa dva popisa, iz 2011. i 2023. godine, primjećujemo da je stanovnika manje u čak 14 opština: Andrijevići, Beranama, Bijelom Polju, Cetinju, Herceg Novom, Kolašinu, Mojkovcu, Nikšiću, Plavu, Pljevljima, Plužinama, Podgorici, Šavniku i Žabljaku. Sa druge strane, do rasta broja stanovnika/ca u odnosu na popis iz 2011. godine došlo je u 7 opština: Baru, Budvi, Danilovgradu, Kotoru, Rožajama, Tivtu i Ulcinju¹⁴ (Tabela 2).

¹² Podaci su iz vremena kada opštine Gusinje, Petnjica, Tuzi, Zeta 2011. godine nisu imale status opštine.

¹³ Saopštenje "Broje li se žene u Crnoj Gori?", Centar za ženska prava, januar 2024:

<https://womensrightscenter.org/saopstenje-broje-li-se-zene-u-crnoj-gori/>

¹⁴ Isto.

Migracije

Prateći migracionu statistiku (Grafik 3 i Grafik 4 u aneksu), može se vidjeti da se stanovništvo dominantno iseljava iz sjevernog regiona, pri čemu žene (54%) više odlaze nego muškarci (46%). Iseljavanje stanovništva iz opština sjevernog regiona, posebno mladih između 20-29 godina, direktno doprinosi stopi neaktivnosti i stopi nezaposlenosti u ovim opštinama, koje su najviše u Crnoj Gori¹⁵. Iseljavanje mladih utiče i na ubrzano starenje stanovništva, pa je tako prosječna starost u opštinama sjevernog regiona 42 godine, što je statistički značajno više u odnosu na nacionalni prosjek koji iznosi 39. Prema podacima iz popisa 2011. godine, prosječna starost u sjevernom regionu je bila 39 godina, dok je na nacionalnim nivou iznosila 37 godina¹⁶.

Unutrašnje migracije muškaraca su usmjerene ka primorskim opštinama, dok se žene više odlučuju za veće urbane centre u centralnom području zemlje. Ovakvo kretanje stanovništva može pomoći u razumijevanju razloga zbog kojih je, u proteklih deset godina, došlo do povećanja broja stanovništva u skoro svim pomenutim opštinama (Bar, Budva, Danilovgrad, Kotor, Tivat i Ulcinj). Jedino demografski rast u opštini Rožaje traži nešto specifičniji pristup, budući da ovdje nije riječ o privredno i ekonomski razvijenoj opštini¹⁷ koja samim tim nije privlačna ni za žene, ni za mlađe stanovništvo.

Žene upečatljivo više mijenjaju svoje prebivalište i unutar samih opština, što može biti odraz strukturalnih rodne nejednakosti koje ih stavljaju u zavisnan položaj u odnosu na stanovanje i imovinu. Naime, preseljenje žena nakon udaje često podrazumijeva napuštanje sopstvenog doma ili domaćinstva porijekla, bez istovremenog sticanja vlasničkih ili suvlasničkih prava nad nekretninom u kojoj nastavljaju život. Smatramo da bi dublja analiza mogla potvrditi snažnu povezanost između patrilinearnih obrazaca nasljeđivanja porodične imovine – u kojima imovina često ostaje muškim nasljednicima – i izražene učestalosti promjena prebivališta žena unutar opština, što potvrđuju i popisni podaci. Ovakva imovinska isključenost dodatno ograničava pristup žena adekvatnom i sigurnom stanovanju, povećava njihovu ekonomsku zavisnost i dugoročno produbljuje rodne nejednakosti, naročito u kontekstu ruralnih sredina i manjih opština.

Analiza je pokazala određene rodne specifičnosti i u primarnim razlozima zbog kojih se žene i muškarci odlučuju za odlazak u inostranstvo: Muškarci su pretežno motivisani ekonomskim razlozima, prvenstveno potragom za zaposlenjem i boljim zaradama, dok je odlazak žena dominantno motivisan porodičnim razlozima i

¹⁵ Golubović, Vojin (2021). Na koji način migracija, ljudski resursi i tržište rada međusobno djeluju u Crnoj Gori, Evropska trening fondacija, Link: <https://issp.me/uploads/wysiwyg/Migration-human-capital-and-labour-market-in-Montenegro-Montenegrin-version-0-6576539da5dc9.pdf>, str. 32.

¹⁶ Golubović, Op.cit.

¹⁷ Opština Rožaje se nalazi na dvadeset drugom mjestu po stepenu razvijenosti lokalne samouprave. Više detalja vidjeti u poglavlju koje se bavi analizom podataka za opštinu Rožaje.

obrazovanjem. Navedeni nalazi ukazuju na postojanost tradicionalnih rodni normi, prema kojima se muškarac i dalje dominantno percipira kao „hranilac“ porodice, što se potvrđuje kako kroz navedenu strukturu migracionih motiva, tako i kroz makroekonomske pokazatelje. Naime, činjenica da muškarci čine gotovo dvostruko veći udio među ekonomski motivisanim migrantima ukazuje na snažnu vezu između muške migracije i očekivanog preuzimanja primarne odgovornosti za materijalno održavanje domaćinstva. Ovakav obrazac dodatno je potvrđen statističkim podacima o iznosima doznaka iz inostranstva, koje predstavljaju važan izvor prihoda za stanovništvo, naročito u opštinama sjevernog regiona. Prema podacima Svjetske banke, doznake u Crnoj Gori su u pojedinim godinama dostizale i do 12,5% bruto domaćeg proizvoda, što našu zemlju svrstava među države sa najvišim udjelom doznaka u regionu¹⁸.

Porodični razlozi, sa druge strane, jedan su od glavnih motiva za odlazak u inostranstvo ženskog stanovništva. Oni se mogu odnositi na „spajanje porodice“, odnosno preseljenje žena u zemlju u koju je suprug prethodno migrirao iz ekonomskih razloga.¹⁹ Ovakve rodne razlike u migracionim motivima ukazuju na i dalje snažnu tradicionalnu podjelu rodni uloga, sa dugoročnim implikacijama po ekonomsku autonomiju žena i njihove mogućnosti za samostalno učešće na tržištu rada. Pored toga, recentna istraživanja navode da žene nerijetko odlaze kako bi pomagale svojoj rodbini obavljajući poslove tzv. „sekundarne“ ekonomije (njega, čišćenje itd.)²⁰. Iako prevazilaze temu i obim ove analize, posebne studije su se bavile socijalnom i ekonomskom ranjivošću migrantkinja koje se u zemlji migracije suočavaju sa višestrukom diskriminacijom, ne samo po osnovu njihovog migracionog statusa, već i po rodnom osnovu²¹.

Značajan je i podatak da je i obrazovanje jedan od najčešće navodjenih motiva za odlazak žena iz Crne Gore u inostranstvo, posebno kada ga sagledamo u kombinaciji sa podatkom da među migrantima starosti od 20 do 29 godina žene čine dvostruko veći udio. Ovi podaci nam ukazuju na snažan generacijski pomak – mlade žene sve češće koriste migraciju kao strategiju izlaska iz ograničavajućih rodni, ekonomskih i porodičnih okvira, ali istovremeno ostaju izložene riziku da njihova obrazovna ulaganja

¹⁸ Golubović, Op.cit.

¹⁹ Nerijetko zahtjevima za „supružničke vize“ za čije dobijanje su procedure manje komplikovane.

²⁰ Anastasiadou, A., Kim, J., Sanlitürk, E., de Valk, H. A. G., & Zagheni, E. (2024). *Gender Differences in the Migration Process: A Narrative Literature Review*. *Population and Development Review*. <https://doi.org/10.1111/padr.12677><https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/padr.12677>

²¹ Ibid; isto Abel, G. J. (2018). *Estimates of Global Bilateral Migration Flows by Gender Between 1960 and 2015*. *International Migration Review*, 52(3), 809–852. <https://doi.org/10.1111/imre.12327>; Alfarhan, U. F., & Al-Busaidi, S. (2020). *Women's Earnings Between Migration Status and Glass Ceilings: A Double Penalty?* *Applied Economics Letters*, 27(8), 629–632. <https://doi.org/10.1080/13504851.2020.1728222>

ne rezultiraju adekvatnim ekonomskim statusom u zemlji porijekla. To potvrđuju i nalazi koji se odnose na rodni jaz na tržištu rada, predstavljeni u nastavku analize.

Najčešće migracione destinacije koje muškarci i žene biraju su Srbija, Njemačka i Sjedinjene američke države (u daljem tekstu: SAD).

Buduće razvojne politike teba da uzmu u obzir rodno osjetljive faktore povezane sa obrazovanjem, porodičnim odgovornostima, pristupom stanovanju i imovini, kao i specifičnostima lokalnih tržišta rada. Takav pristup podrazumijeva poseban fokus na mlade žene i žene iz manje razvijenih opština, kako bi se smanjile strukturne nejednakosti koje podstiču migracije i uzrokuju sve manji broj žena u značajnom broju crnogorskih opština (vidjeti iznad).

Prirodni priraštaj

Očekivano, i stopa prirodnog priraštaja²² u opštinama, u poslednjih pet godina prati ostale demografske trendove. Čak 15 opština (Andrijevića, Berane, Bijelo Polje, Cetinje, Danilovgrad, Gusinje, Herceg Novi, Kolašin, Mojkovac, Nikšić, Petnjica, Pljevlja, Plužine, Šavnik i Žabljak) ima negativan prirodni priraštaj u kontinuitetu. Odredjene godišnje varijacije primjetne su u opštinama Bar, Kotor i Ulcinj. Stabilno pozitivan prirodni priraštaj imaju samo opštine Budva, Rožaje, Podgorica i Tuzi²³, ali se uzroci koji do toga dovode značajno razlikuju po opštinama.

U tom smislu je indikativan stepen razvoja lokalne samouprave prema kojem se opština Budva nalazi na prvom, a Podgorica na trećem mjestu, kao i ekonomska razvijenost opština. Ovi faktori snažno utiču na migraciona kretanja stanovništva, usljed čega nerazvijene sredine gube stanovništvo u korist razvijenijih, čime se dodatno umanjuje njihov populacioni potencijal. Emigracija pritom ima dvojak efekat na prostor iseljavanja: neposredni, koji se ogleda u odlasku stanovništva, i dugoročni, jer se iseljavanjem reproduktivnog kontingenta „prenose“ i buduća rađanja izvan tog prostora.

²² Prirodni priraštaj predstavlja razliku između broja živorođenih (nataliteta) i broja umrlih (mortaliteta) u određenom periodu, najčešće u jednoj godini, a koristi se kao ključni demografski pokazatelj za analizu rasta ili opadanja stanovništva jedne zemlje.

²³ Pogled na populaciju učenika i učenica osnovnih škola (starosti 5 i više godina) može dodatno pomoći u razumijevanju demografske slike opština. Tabela ispod pokazuje značajno manji broj populacije uzrasta od 5 do 15 godina u sjevernim opštinama u odnosu na centralni i južni region. Isto tako, broj učenika i učenica je, od poslednjeg popisa 2011. godine, značajno opao u čak 16 opština (Andrijevića, Berane, Danilovgrad, Nikšić, Pljevlja, Rožaje, Šavnik, Ulcinj, Žabljak, Kolašin, Mojkovac, Plav, Plužine, Podgorica, Bijelo Polje i Cetinje), dok se u primorskim opštinama Bar, Herceg Novi, Kotor, Tivat i Budva isti povećao. Smanjenje broja učenika/ca osnovnih škola u Crnoj Gori, naročito na sjeveru, može biti rezultat kombinacije negativnih demografskih trendova (vidjeti demografsku starost opština, prirodni priraštaj, odnos živorođene muške i ženske) i socioloških faktora (migracije stanovništva ka južnim i centralnim djelovima zemlje te značajno više stope rizika od siromaštva ne samo Sjevernog regiona koja iznosi 29,7%, već i negradskih naselja za koje je ova stopa 25,5%). Stopa siromaštva za gradska naselja je 17,1%, za 2024. godinu. Vidjeti informaciju i na linku: <https://www.portalanalitika.me/clanak/sa-teskocama-kraj-s-krajem-spaja-76-odsto-gradana-vecina-ne-moze-priustiti-sedam-dana-odmora>

Iz tog razloga je veći broj rođene djece u Podgorici i Budvi²⁴. U slučaju opština Rožaje i Tuzi pozitivan prirodni priraštaj se veže za visok fertilitet žena, na koji utiče niz međusobno povezanih faktora, među kojima se izdvajaju tradicija, religija, položaj žene u društvu i nivo obrazovanja²⁵. Ipak, viši fertilitet žena u ovim opštinama koje spadaju u manje razvijene, ne može se tumačiti isključivo kao pokazatelj demografske vitalnosti, već prije kao odraz specifičnih socio-ekonomskih i kulturoloških uslova. U takvim sredinama, reproduktivne odluke žena često su oblikovane ograničenim obrazovnim i profesionalnim mogućnostima, slabijom dostupnošću tržišta rada i postojanim tradicionalnim rodnom normama koje ženama pripisuju primarnu ulogu u porodici i brizi. U kontekstu smanjene ekonomske autonomije i ograničenih alternativa za profesionalno ostvarenje, majčinstvo češće postaje centralna i društveno valorizovana životna strategija žena. Ovakav obrazac je dodatno podstaknut migracionim tokovima, jer žene koje teže višem obrazovanju i ekonomskoj nezavisnosti češće napuštaju manje razvijene opštine, dok one koje ostaju imaju veće vjerovatnoće ranijeg i višestrukog rađanja. Ovo potvrđuju i popisni podaci za opštine Rožaje i Tuzi, koji pokazuju da je prosječna starost majki koje su radjale ispod nacionalnog prosjeka²⁶, da žene mlađe stupaju u brak²⁷, visok broj žena sa nepotpunom osnovnom školom ili bez škole²⁸, zabrinjavajuće stope neaktivnosti i nezaposlenosti žena (Rožaje 80 %, Tuzi 70%)²⁹, nisku digitalnu pismenost kod žena³⁰, negativan migracioni saldo³¹ itd. Stoga, viši prirodni priraštaj u nerazvijenim opštinama može ukazivati i na strukturne rodne (i druge) nejednakosti, koje oblikuju ograničen raspon životnih izbora. Dodatno, primjer Rožaja gdje se bilježi i opadanje broja djece u osnovnim školama (Tabela 1), pokazuje da pozitivni prirodni priraštaj ne znači nužno i demografsku održivost tih sredina.

Sve navedeno potvrđuje potrebu za integrisanom populacionom, migracionom i regionalnom razvojnom politikom, koja će istovremeno adresirati rodne nejednakosti, ekonomske faktore i kvalitet javnih usluga i stvoriti uslove za ostanak mladih porodica, a djeci omogućiti ne samo da se rađaju u određenoj sredini, već i da u njoj ostaju. Dosadašnje *ad hoc* pronatalitetne mjere su se uglavnom zasnivale na direktnim finansijskim nadoknadama (poput nadoknada za majke sa troje i više djece i naknada za treće dijete) koje, implicitno ili eksplicitno, podstiču povlačenje žena sa tržišta rada i svođenje njihove društvene uloge na reproduktivnu funkciju. Pokazalo se da takva

²⁴ Doprinos demografskoj analizi ovih podataka dala je direktno mr Mileva Brajušković Popović, demografkinja i generalna direktorica Direktorata za demografiju u Ministarstvu socijalnog staranja, brige o porodici i demografiji.

²⁵ Isto

²⁶ Grafik 13

²⁷ Grafik 12

²⁸ Grafik 18

²⁹ Grafik 25

³⁰ Grafik 21

³¹ Grafik 8

rješenja mogu biti finansijski neodrživa, diskriminatorna i bez dugoročnog pozitivnog efekta na natalitet.

Umjesto toga, populaciona politika treba da se zasniva na stvaranju strukturnih uslova u kojima roditeljstvo ne predstavlja rizik po ekonomsku sigurnost, profesionalni razvoj i autonomiju žena. To podrazumijeva sistemski ulaganja u dostupne i kvalitetne javne servise brige o djeci, razvoj predškolskih ustanova i dnevnih boravaka za djecu školskog uzrasta, fleksibilne i rodno uravnotežena roditeljska odsustva, pristup stanovanju i stabilna radna mjesta za mlade. Takve mjere imaju dugoročne, međugeneracijske efekte, jer istovremeno olakšavaju balansiranje između porodice i poslovnih obaveza, zadržavaju žene na tržištu rada i doprinose održivom društvenom i ekonomskom razvoju.

U svijetlu tvrdnji da su u gorepomenutim opštinama prisutni patrijarhalni obrasci mogu se tumačiti i podaci o broju vanbračnih zajednica, ali i razvoda³² koju su među najnižima u zemlji – procenat vanbračnih zajednica ne prelazi 1% za obje opštine, a razvoda 1,5%(Tuzi) odnosno 2,5% (Rožaje). Poredjenja radi, u opštinama Budva i Podgorica³³ ove brojke su značajno veće pa tako u opštini Budva procenat razvoda ide do 8%, a vanbračnih zajednica preko 4%, a u opštini Podgorica stopa razvoda je do 7%, a vanbračnih zajednica skoro 4%.

Analizirajući dalje podatke o ženskom stanovništvu, vidjeli smo da žene nešto ranije, prosječno između 20-24 godine, stupaju u brak u opštinama Rožaje, Tuzi, Plav i Andrijevića. U svim ostalim opštinama žene uglavnom stupaju u brak između 25-29 godina³⁴. Prosječan broj godina majki koje su rodile djecu u 2024. godini³⁵ varira među opštinama. Najmladje majke su u opštinama Andrijevića, Petnjica, Berane, Rožaje, Tuzi i Mojkovac, i imaju prosječno 28 godina. Podaci za prošlu godinu ne pokazuju direktno da li su ove žene po prvi put rodile, ali upozoravaju da je prosječna starost majki u ovim opštinama ispod nacionalnog prosjeka starosti žena koje su po prvi put radjale, a koja iznosi 30 godina³⁶. Najviši broj žena³⁷ koje imaju barem jedno dijete živi u opštinama Pljevlja, Andrijevića, Petnjica, pa Ulcinj, Zeta, Berane i Bijelo Polje³⁸.

³² O odnosu između patrijarhalnih normi i stope razvoda pročitati ovdje: <https://americanreformer.org/2023/09/divorce-and-toxic-femininity/>

³³ U kojima je, također, prirodni priraštaj pozitivan u kontinuitetu

³⁴ Podaci dobijeni na upit za 2024. godinu, izvor: MONSTAT.

³⁵ Inicijalno smo tražili podatke o starosnoj dobi žena koje po prvi put postaju majke, ali su u pitanju administrativni podaci u posjedu Ministarstva unutrašnjih poslova. MONSTAT je, u zamjenu, generisao podatke koji se odnose na prosječnu starost majki koje su rodile u 2024. godini, s tim što nije poznato da li im je to prvo dijete, ili su i ranije radjale.

³⁶ Ibid.

³⁷ Starosti 15 i više godina

³⁸ Preko 70% od ukupne ženske populacije na nivou opštine.

Podaci o živorodjenim po polu

Za statistiku fertiliteta usko je vezana i statistika živorodjenih³⁹. Pogled na uporedne demografske pokazatelje o broju rođenih dječaka i djevojčica po opštinama pokazuje značajne godišnje varijacije u njihovom odnosu. Tako su se opštine u kojima je tokom 2022. godine rođeno značajno (čak i dvostruko) više dječaka od djevojčica, u 2023. godini približile nacionalnom i globalnom prosjeku (103/107:100). Tu spadaju opštine Berane, Danilovgrad i Ulcinj dok je u nekima taj odnos preokrenut u korist većeg broja rođenih djevojčica (Andrijevića, Nikšić, Tuzi, Žabljak). Do znakovitih promjena u posmatranom odnosu tokom dvije godine je došlo u opštinama Kolašin, Mojkovac, Petnjica, Plav, Plužine i Cetinje u kojima je broj rođenih dječaka vidno porastao, dok u opštinama Žabljak i Tuzi ima značajno manje dječaka.

Pljevlja su opština u kojoj je konstantno veći broj novorođene muške nego ženske djece. Ako analiziramo iste podatke unazad pet godina⁴⁰, u Pljevljima je samo 2020. godine rođeno više djevojčica nego dječaka (98 djevojčica i 90 dječaka). Isti je slučaj i za opštinu Rožaje gdje je samo 2019. godine rođeno više djevojčica (149) nego dječaka (140). I u Bijelom Polju je u 2019. godini rođeno više djevojčica (207) nego dječaka (212). Slično je sa Šavnikom gdje je, posmatrano od 2019. godine, jedino 2021. godine rođen isti broj dječaka i djevojčica (7). U Baru se od 2019. do 2021. godine radjalo više dječaka, dok ovaj odnos godišnje varira za opštinu Herceg Novi. Opština Podgorica se godinama nalazi u prosječnim vrijednostima u vezi sa posmatranom pojavom.

Opštine sa narušenim prirodnim odnosom između rođenih dječaka i djevojčica u posmatranom periodu su **Pljevlja, Rožaje, Šavnik i Bijelo Polje**. Ako podatke za 2023. godinu shvatimo kao potencijalno izolovan slučaj (što može potvrditi ili opovrgnuti dalje praćenje predmetne statistike), opštine koje traže dodatnu pažnju zbog toga što su, od 2019. godine (sa izuzetkom jedne godine), bilježile značajno narušen odnos rođene muške i ženske djece u korist dječaka su i **Andrijevića i Nikšić**⁴¹.

³⁹ Podsjetićemo da je na nivou cjelokupne populacije u Crnoj Gori u jednom trenutku (2009. godine) bilo rođeno 113 dječaka u odnosu na 100 djevojčica, da bi se taj odnos godinama nakon toga držao na razmeri 109 dječaka naspram 100 djevojčica. Zbog toga je Crna Gora svrstana u na listu zemalja sa najvećim disbalansom među rođenom djecom muškog i ženskog pola. Prateći statistiku živorodjenih od 2021. godine na ovamo, odnos rođene muške i ženske djece je uveliko distigao prirodni prosjek pa se tako kretao od 107:100 (2021), 106:100 (2022) do 102:100 (2023). Vidjeti više: podaci o stanovništvu, tabela "Živorodjeni" na linku: https://monstat.org/cg/publikacije_page.php?id=2324

⁴⁰ Od 2019. godine od kada su iskazani u Statističkom godišnjaku MONSTAT-a

⁴¹ Jednogodišnji vremenski okvir nije dovoljan za pouzdanu analizu maskuliniteta novorođenčadi, budući da su oscilacije u kratkom periodu očekivane. Problem u analizi nacionalne statistike nastaje u situacijama kada je ovaj odnos izraženiji od biološki uobičajenih vrijednosti, što može ukazivati na postojanje selektivnih abortusa. Takva odstupanja povezuju se sa društvenim obrascima u kojima se, usljed smanjenog fertiliteta i težnje ka manjim porodicama, zadržava preferencija rađanja muške djece.

Navedeni podaci ukazuju na dugotrajan i teritorijalno koncentrisan disbalans u prirodnom odnosu između rođenih dječaka i djevojčica u više opština Crne Gore. Iako se na godišnjem nivou mogu registrovati oscilacije koje same po sebi ne moraju imati statistički značaj, višegodišnji kontinuitet rađanja većeg broja dječaka u opštinama poput Pljevalja, Rožaja, Šavnika i Bijelog Polja, kao i kumulativni podaci za period 2003–2023. godine (Tabela 3) koji pokazuju da je, na nivou cijele zemlje, rođeno 6.437 više dječaka nego djevojčica, upućuju na potrebu za pojačanim praćenjem ove pojave i njenim pažljivim tumačenjem u širem društvenom kontekstu.

Jednoroditeljske porodice

Iako na nivou cijele države dominiraju jednoroditeljska domaćinstva i porodice sa 3–5 članova, značajan je broj jednoroditeljskih porodica u kojima majke same brinu o djeci, a čija zastupljenost u pojedinim opštinama prelazi 20% ukupnog broja porodica. Najviše jednoroditeljskih porodica koje čine majke sa djecom živi u opštinama Cetinje i Kolašin (preko 20% od ukupnog broja porodica), zatim u opštinama Nikšić, Herceg Novi i Andrijevica. Za ostale opštine vidi Grafik 15.1.

Ovdje je riječ o jednoj od socijalno i ekonomski najranjivijih grupa na nivou svih opština, posebno izloženih riziku od siromaštva. To potvrđuju podaci MONSTAT-a prema kojima se domaćinstva u kojima se porodice koje čini jedna odrasla osoba sa najmanje jednim izdržavanim djetetom godinama nalaze u dvostruko većem riziku od siromaštva u odnosu na druga domaćinstva⁴². Uz to, gledajući ekonomsku aktivnost žena i njihovu dominantnu zastupljenost u niže plaćenim zanimanjima u uslugama i trgovini (u skoro svim opštinama), poznatim po nesigurnim ugovorima i uslovima na radu, neophodno je da se prepoznaju ekonomski i socijalni rizici kojima je izložena ova kategorija stanovništva i da se prioritetno podrže odgovarajuće mjere na lokalnom i nacionalnom nivou.

⁴² Pogledati MONSTAT-ove podatke o stopama rizika od siromaštva prema tipu domaćinstva za prethodne tri godine.

ŽENSKO STANOVNIŠTVO I STAROST OPŠTINA

Karta 1. Stadijumi demografske starosti stanovništva Crne Gore, po opštinama.

Izvor: MONSTAT

U stadijumu demografskog starenja u Crnoj Gori je 8 opština (Bar, Budva, Zeta, Tuzi, Podgorica, Plav, Rožaje i Tivat)⁴³, 8 opština je i u kategoriji duboke demografske starosti⁴⁴ (Ulcinj, Kotor, Herceg Novi, Nikšić, Berane, Petnjica, Bijelo Polje i Danilovgrad) dok se njih 9 nalazi u stadijumu najdublje demografske starosti⁴⁵ (Cetinje, Gusinje, Andrijevica, Kolašin, Mojkovac, Šavnik, Žabljak, Plužine, Pljevlja).

Od 16 opština u kojima je značajno manje žena, čak 10 se suočava sa demografskom starošću, od toga 7 sa najdubljom demografskom starošću (Andrijevica, Gusinje, Kolašin, Mojkovac, Plužine, Šavnik, Žabljak), a 3 sa dubokom demografskom starošću (Berane, Danilovgrad i Ulcinj). Ovaj podatak posebno zabrinjava ako se uporedi sa rezultatima popisa 2011. kada je samo jedna opština (Plužine) bila u stadijumu najdublje demografske starosti, dok ih je 7 bilo u stadijumu duboke demografske starosti. U 6 od ukupno 7 opština koje su se 2011. godine nalazile u dubokoj demografskoj starosti (Andrijevica, Kolašin, Šavnik, Žabljak, Pljevlja i Cetinje), zabilježen je manji broj

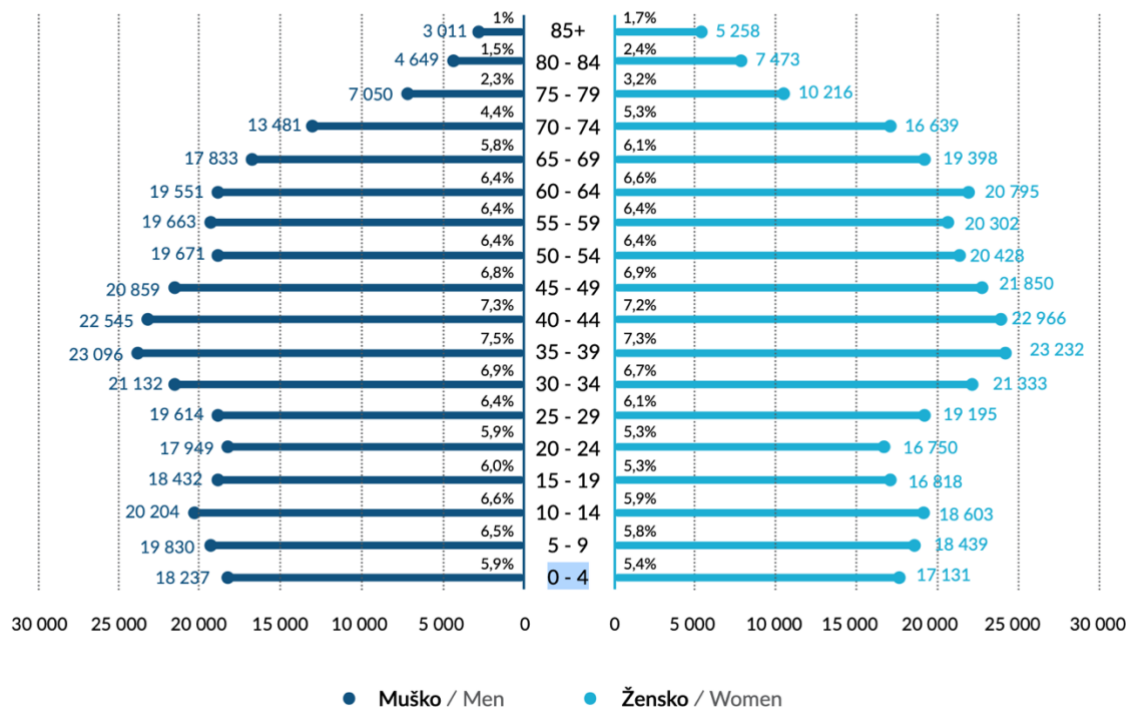
⁴³ Prosječna starost stanovništva 35-39 godine.

⁴⁴ Prosječna starost stanovništva 40-43 godine.

⁴⁵ Prosječna starost stanovništva 43 i naviše.

žena. Sve ove opštine su, prema posljednjem popisu, svrstane u kategoriju opština najdublje demografske starosti.

Stanovništvo po petogodišnjim starosnim grupama i polu, Popis 2023. godine
Population by sex and age groups, Census 2023

Izvor: MONSTAT

Prosječna starost stanovništva na nivou Crne Gore iznosi 39 godina. Gledajući petogodišnje starosne grupe, u najmladjoj grupi stanovništva ima više dječaka (51,66%), dok u najstarijoj grupi stanovništva (85+) ima više žena.

Ovakva demografska struktura je prirodna i potvrđuje činjenice o biološkoj sklonosti muške djece ka većoj smrtnosti, pa veći broj rođenih dječaka uravnotežuje gubitak muške populacije u poznijim godinama. Sa godinama, smrtnost muškaraca postaje veća usljed različitih faktora: lošijeg zdravlja, veće izloženosti rizičnim ponašanjima, težim fizičkim poslovima⁴⁶. Značajno veći broj žena u najstarijoj populaciji postaje izraženiji, što je obrazac prisutan i u Crnoj Gori.

Sa druge strane, veća dugovječnost žena ima uticaja na njihov društveni položaj u smislu povećane izloženosti riziku od siromaštva starije populacije žena i/ili socijalne isključenosti u starijoj dobi⁴⁷. Podaci MONSTAT-a upozoravaju da je upravo kod žena

⁴⁶ Više na linku:

[https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Sociology/Introduction_to_Sociology/Sociology_\(Bundles\)/18%3A_Aging/18.01%3A_The_Aging_Population/18.1C%3A_Gender_Differences_in_Aging](https://socialsci.libretexts.org/Bookshelves/Sociology/Introduction_to_Sociology/Sociology_(Bundles)/18%3A_Aging/18.01%3A_The_Aging_Population/18.1C%3A_Gender_Differences_in_Aging)

⁴⁷ Serrao, Sharita (2015). Population ageing and its gender dimension: the direct impacts on women, Asian Institute of Technology, School of Environment, Resources and Development. Više na linku:

starijih od 75 godina rizik od siromaštva izraženiji u odnosu na muškarce iste starosti i iznosi 15,6% u odnosu na 12,5%⁴⁸. Najnoviji podaci o stopi rizika od siromaštva prema starosnim grupama pokazuju da su najugroženija populacija osobe starije od 65 godina, kao i jednoroditeljske porodice sa najmanje jednim izdržavanim djetetom (vidjeti iznad).

Veći udio starijih žena u populaciji treba uzeti u obzir prilikom planiranja socijalnih i zdravstvenih politika, kako bi se adekvatno rasporedili resursi i osigurala kvalitetna i dostupna podrška na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou. Ovo uključuje i penzionerke kojih je značajno više u odnosu na muškarce (u skoro svim opštinama), koje nerijetko žive u samačkim domaćinstvima i imaju manja penzijska primanja. Posljednje je potvrđeno i kroz Zaključna razmatranja CEDAW Komiteta za 2024. godinu, kada je konstatovan rodni jaz u penzijama na nivou države u visini od 12%⁴⁹.

Pored procesa feminizacije starenja⁵⁰, žene se značajno više nalaze među populacijom koja se na popisu izjasnila da ima smetnje u obavljanju svakodnevnih aktivnosti. Iako je znatno manje žena koje imaju formalizovan status osoba sa invaliditetom, ove populacije je, takodje, više u odnosu na istu kategoriju muškog stanovništva. U opštinama Petnjica i Andrijevića preko 20% žena ima smetanje u obavljanju svakodnevnih aktivnosti, a slijede opštine Berane, Mojkovac, Bijelo Polje i Rožaje, s preko 15 procenata⁵¹. Dodatno, uočeni obrazac prema kojem je broj žena koje prijavljuju smetnje u obavljanju svakodnevnih aktivnosti gotovo dvostruko veći od broja žena sa formalno priznatim statusom invaliditeta može se sagledati kroz više međusobno povezanih pretpostavki. Prije svega, imajući u vidu niži nivo informisanosti i potencijalnu socijalnu isključenost starijeg stanovništva, naročito žena, moguće je da žene rjeđe podnose zahtjeve za institucionalno prepoznavanje invaliditeta zbog nedovoljnog poznavanja prava iz sistema socijalne i zdravstvene zaštite. U tom kontekstu, posebno se nameće pitanje dostupnosti informacija, kako u pogledu logističkih procedura, tako i u pogledu jasne, prilagođene i razumljive komunikacije.

Dodatnu prepreku mogu predstavljati i rodne norme, koje utiču na to da žene češće internalizuju svakodnevne funkcionalne smetnje kao „normalan“ dio procesa starenja. Posljedično, značajan broj žena ostaje izvan sistema formalne zaštite i podrške, uprkos objektivnim potrebama. Ovakav obrazac je identifikovan u 15 opština u Crnoj Gori,

https://hr.un.org/sites/hr.un.org/files/Population%20ageing%20and%20its%20gender%20dimensions_0.pdf

⁴⁸ Videti EU- SILC na linku: <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=1727&pageid=1673>

⁴⁹ Više na linku: <https://www.gov.me/clanak/prezentovan-treci-periodicni-izvjestaj-crne-gore-o-sprovođenju-konvencije-za-eliminaciju-svih-oblika-diskriminacije-zena>

⁵⁰ Shaily Bhashanjaly. (2024). The Feminization of Aging: A Multidimensional Exploration. *European Economic Letters (EEL)*, 14(4), 2201-2205. <https://doi.org/10.52783/eel.v14i4.2427>

⁵¹ Za više detalja pogledati Grafik 22 u aneksu ovog dokumenta.

uključujući Bar, Budvu, Danilovgrad, Herceg Novi, Kotor, Kolašin, Plužine, Podgoricu, Šavnik, Tivat, Tuzi, Ulcinj i Nikšić, što ukazuje na sistemsku, a ne izolovanu pojavu.

OBRAZOVNI PROFIL ŽENA I MUŠKARACA I TRŽIŠTE RADA

Na nacionalnom nivou, najveći udio stanovništva ima srednje obrazovanje (52,7%), zatim visoko obrazovanje (26,2%), dok 19,9% čine osobe sa završenom osnovnom školom ili nepotpunom školom⁵². Najviši nivo obrazovanja bilježi se u starosnoj grupi od 25 do 34 godine, čak 44%. Na nivou Crne Gore, žene su u prosjeku obrazovanije od muškaraca (53,8% u odnosu na 46,2%).

Udio visokoobrazovanog stanovništva na nivou opština značajno se razlikuje po regionima. Najniži udio stanovništva sa završenim visokim obrazovanjem bilježi se u opštinama Petnjica (6,3%) i Zeta (11,9%), dok je ispod 15% i u opštinama Plužine, Andrijevića, Šavnik, Gusinje, Plav, Mojkovac i Tuzi. Analiza ovih podataka razvrstanih po polu ukazuje na izraženu rodnu segregaciju u obrazovanju u navedenim opštinama. Na primjer, u opštini Petnjica, od ukupnog broja visokoobrazovanih (6,2%), više od 70% čine muškarci, dok žene čine manje od jedne trećine. U opštinama Gusinje i Plav odnos muškaraca i žena sa završenim fakultetom iznosi 59:41, dok se slični obrasci bilježe i u Rožajama, Šavniku i Andrijevići. Nasuprot tome, u opštinama Nikšić, Cetinje, Podgorica, Herceg Novi, Tivat, Budva, Zeta i Kotor udio žena sa završenim visokim obrazovanjem je iznad nacionalnog prosjeka. Detaljniji prikaz dostupan je u grafikama 16–20 u aneksu dokumenta.

Posebno zabrinjava struktura stanovništva bez škole ili sa nepotpunim osnovnim obrazovanjem. Apsolutno najveći broj žena u ovoj kategoriji bilježi se u opštinama Podgorica, Nikšić, Bijelo Polje, Rožaje, Bar, Tuzi i Ulcinj. Međutim, kada se posmatraju relativni odnosi, žene su u svim opštinama neproporcionalno zastupljenije od muškaraca. Tako, u opštini Petnjica 11,54% žena nema školu ili ima nepotpuno osnovno obrazovanje, naspram 3,08% muškaraca. Sličan obrazac bilježi se i u Plavu, gdje 10,17% žena pripada ovoj kategoriji, u poređenju sa 2,75% muškaraca. U pojedinim opštinama rodne razlike u nivou primarnog obrazovanja dostižu i do 80%, u korist muškaraca.

Rodne razlike izražene su i u oblasti digitalne pismenosti. U svim opštinama zabilježen je manji udio kompjuterski pismenih žena u odnosu na muškarce. U opštinama poput Podgorice, Nikšića i Bijelog Polja evidentiran je čak dvostruko veći broj žena koje ne posjeduju osnovna znanja rada na računaru u poređenju sa muškarcima (Grafik 21).

⁵² Više na linku:

<https://www.monstat.org/uploads/files/popis%202021/saopstenja/Obrazovna%20struktura%20stanovnistva%20Popis%202023.pdf>

Uprkos višem obrazovnom profilu, žene su manje zastupljene na tržištu rada. Muškarci su značajno aktivniji (54,9%) u odnosu na žene (45,1%), dok žene u svim opštinama prednjače među neaktivnim i nezaposlenim stanovništvom⁵³. Najveći broj neaktivnih žena bilježi se u većim opštinama poput Budve, Kotora, Tivta i Podgorice. Posebno je indikativna struktura neaktivnih žena: u opštinama Gusinje, Rožaje, Plav i Tuzi, više od polovine neaktivnih žena izjasnilo se kao domaćice. Visoki udjeli domaćica među neaktivnim ženskim stanovništvom prisutni su i u Ulcinju, Šavniku i Andrijevići. Ova kategorija žena predstavlja potencijalno jednu od ekonomski najranjivijih grupa, visoko zavisnu od drugih članova domaćinstva, te zahtijeva ciljane i rodno osjetljive mjere na lokalnom i nacionalnom nivou.

Opštine u kojima žene čine više od 50% zaposlenih su Berane, Cetinje, Kolašin, Kotor i Žabljak. U svim ostalim opštinama žene su manje zastupljene u ukupnoj zaposlenosti. Rodna segregacija dodatno je izražena po djelatnostima: žene su znatno zastupljenije u trgovini na veliko i malo, a naročito u obrazovanju, zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti. Suprotno tome, visoko plaćene djelatnosti poput građevinarstva, saobraćaja i inženjerskih oblasti i dalje su dominantno muške. Posebno upečatljiv primjer rodne neravnopravnosti predstavlja djelatnost domaćinstava kao poslodavaca ili domaćinstava koja proizvode robu i usluge za sopstvene potrebe, u kojoj žene čine čak 96,5% zaposlenih, naspram svega 3,5% muškaraca⁵⁴. Izuzetak predstavlja opština Petnjica, gdje su i u tradicionalno „ženskim“ sektorima muškarci brojniji.

Ova analiza jasno pokazuje da viši nivo obrazovanja žena u Crnoj Gori ne rezultira proporcionalnim učešćem na tržištu rada niti ravnopravnom ekonomskom valorizacijom. Duboko ukorijenjena rodna segregacija u obrazovanju, digitalnim vještinama i djelatnostima, u kombinaciji sa visokom stopom neaktivnosti žena i koncentracijom u neplaćenim ili slabo plaćenim oblicima rada, ukazuje na strukturne prepreke koje nadilaze individualni izbor.

Neophodno je razviti integrisane, rodno senzitivne politike koje će istovremeno adresirati obrazovne nejednakosti, digitalnu pismenost žena, njihovu ekonomsku aktivaciju i pristup kvalitetnim, sigurnim i bolje plaćenim poslovima. Poseban fokus treba usmjeriti na žene u nerazvijenim opštinama i domaćice kao visoko ranjivu grupu, kroz programe prekvalifikacije, dostupne usluge brige, fleksibilne oblike rada i aktivne mjere zapošljavanja. Bez ovakvog sistemskog pristupa, postojeće rodne nejednakosti će se

⁵³

Od ukupnog broja zaposlenih, 156,3 hiljade ili 55,3% su muškarci, a 126,3 hiljade ili 44,7% čine žene, a od ukupnog broja nezaposlenih 19,0 hiljada ili 52,1% čine muškarci, a 17,5 hiljada ili 47,9% čine žene. Podaci preuzeti sa linka: https://www.monstat.org/uploads/files/ARS/2024/ARS%20saopštenje_2024.pdf

⁵⁴ To mogu biti domaćinstva koja zapošljavaju poslugu, domaćinstva koja proizvode robu ili proizvode usluge za sopstvene potrebe. Zakon o klasifikaciji djelatnosti na linku: <https://fnp.udg.edu.me/uploads/news/Ing-Pro%20preuzet%20dokument.pdf>

nastaviti reprodukovati, sa dugoročnim negativnim posljedicama po društveni i ekonomski razvoj Crne Gore.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Naša detaljnija publikacija donosi zvanične, rodno razvrstane podatke za svaku od dvadeset pet opština pojedinačno, praćene sažetom analizom i ključnim preporukama usmjerenim na unapređenje kvaliteta života žena i muškaraca na lokalnom nivou. Iako su preporuke predstavljene po opštinama, one se u značajnoj mjeri prepliću i ponavljaju, što odražava izražene regionalne podudarnosti i slične obrasce rodni nejednakosti širom zemlje.

Ovakvo ponavljanje preporuka namjerno ukazuje na potrebu da se, pored intervencija na lokalnom nivou, razvije i sveobuhvatan, strateški pristup na nivou centralnih politika Vlade, koji bi sistemski adresirao strukturne uzroke rodni nejednakosti.

Na osnovu učestalosti unakrsni neravnopravnosti i statistički značajnih rodni razlika identifikovanih u obrađenim podacima, izdvajaju se opštine u kojima je, na svim nivoima upravljanja, neophodno prioritarno raditi na unapređenju socio-ekonomskog i društvenog položaja žena, i to:

- opština Andrijevica⁵⁵
- opština Plav⁵⁶
- opština Rožaje⁵⁷
- opština Petnjica⁵⁸
- opština Tuzi⁵⁹

⁵⁵ Negativan migracioni saldo, nizak udio razvedenih i žena koje žive u vanbračnim zajednicama, prosječna starost majki koje su radjale ispod nacionalnog prosjeka, žene mlađe stupaju u brak u odnosu na nacionalni prosjek, visok stepen porodica u kojima je samo majka sa djecom, visok procent žena sa smetnjama u obavljanju svakodnevnih aktivnosti, niska digitalna pismenost, visok udio žena medju neaktivnim i nezaposlenim stanovništvom itd.)

⁵⁶ Negativan migracioni saldo, nizak udio razvedenih, prosječna starost majki koje su radjale ispod nacionalnog prosjeka, žene mlađe stupaju u brak, visok procent žena sa smetnjama u obavljanju svakodnevnih aktivnosti, niska digitalna pismenost kod žena, broj žena sa nepotpunom osnovnom školom ili bez škole medju najvišima u zemlji, visok udio žena medju neaktivnim i nezaposlenim stanovništvom itd.)

⁵⁷ Negativan migracioni saldo, nizak udio razvedenih, prosječna starost majki koje su radjale ispod nacionalnog prosjeka, žene mlađe stupaju u brak, visok procent žena sa smetnjama u obavljanju svakodnevnih aktivnosti, niska digitalna pismenost kod žena, visok broj žena sa nepotpunom osnovnom školom ili bez škole, visok udio žena medju neaktivnim i nezaposlenim stanovništvom itd.

⁵⁸ Negativan migracioni saldo, nizak udio razvedenih, prosječna starost majki koje su radjale ispod nacionalnog prosjeka, žene mlađe stupaju u brak, visok procent žena sa smetnjama u obavljanju svakodnevnih aktivnosti, niska digitalna pismenost kod žena, najveći broj žena sa nepotpunom osnovnom školom ili bez škole, izrazito visok udio žena medju neaktivnim i nezaposlenim stanovništvom itd.

⁵⁹ negativan migracioni saldo, nizak udio razvedenih i žena u vanbračnim zajednicama, prosječna starost majki koje su radjale ispod nacionalnog prosjeka, žene mlađe stupaju u brak, visok procent žena sa

- opština Gusinje⁶⁰

Iako je rodna statistika po prvi put predstavljena na ovaj način i objedinjena u jednom dokumentu, ona predstavlja tek polaznu tačku za dublje i složenije analize koje treba da obuhvate različite nijanse i manifestacije rodnih neravnopravnosti.

Za nas, ova analiza je već ukazala na niz konkretnih i vrlo specifičnih obrazaca neravnopravnosti, koje ćemo u narednom periodu dodatno problematizovati i artikulirati kroz javni dijalog, zagovaračke aktivnosti i politički diskurs, sa ciljem da doprinesemo stvaranju politika zasnovanih na dokazima i stvarnim potrebama žena i muškaraca u Crnoj Gori.

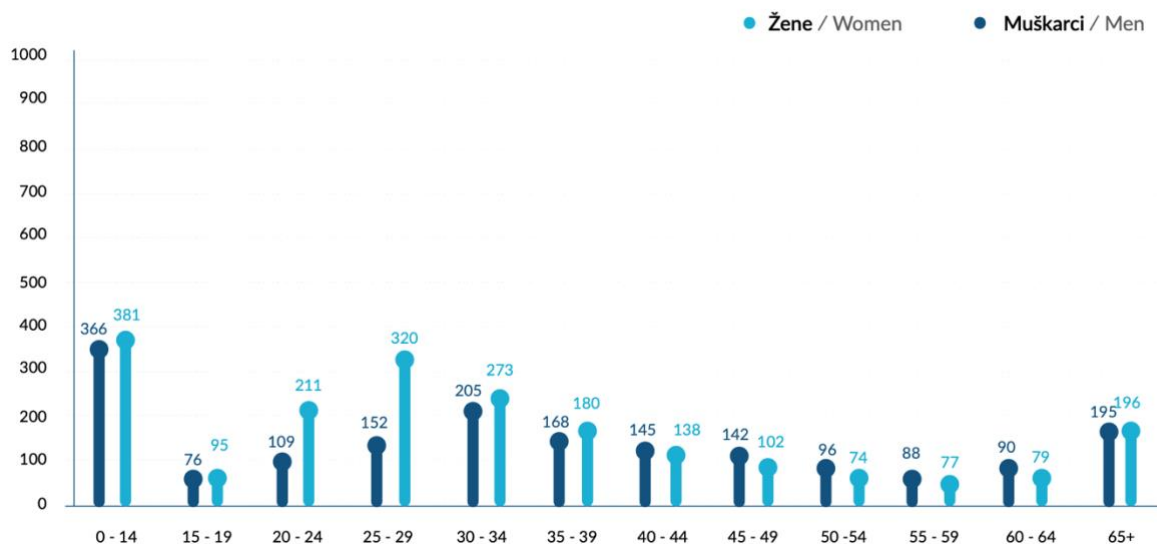
smetnjama u obavljanju svakodnevnih aktivnosti, niska digitalna pismenost kod žena, najveći broj žena sa nepotpunom osnovnom školom ili bez škole, izrazito visok udio žena među neaktivnim i nezaposlenim stanovništvom itd.

⁶⁰ Isto.

ANEKS - RODNA SLIKA OPŠTINA: UPOREDNI PRESJEK (GRAFICI)

Grafik 3. Kretanje stanovništva unutar Crne Gore

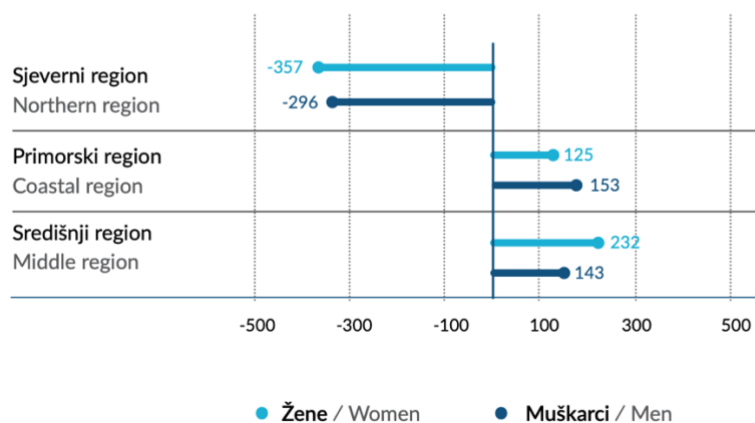
Kretanje stanovništva unutar Crne Gore po starosti i polu, 2023.
Internal migrations by age and sex, 2023

Izvor: MONSTAT

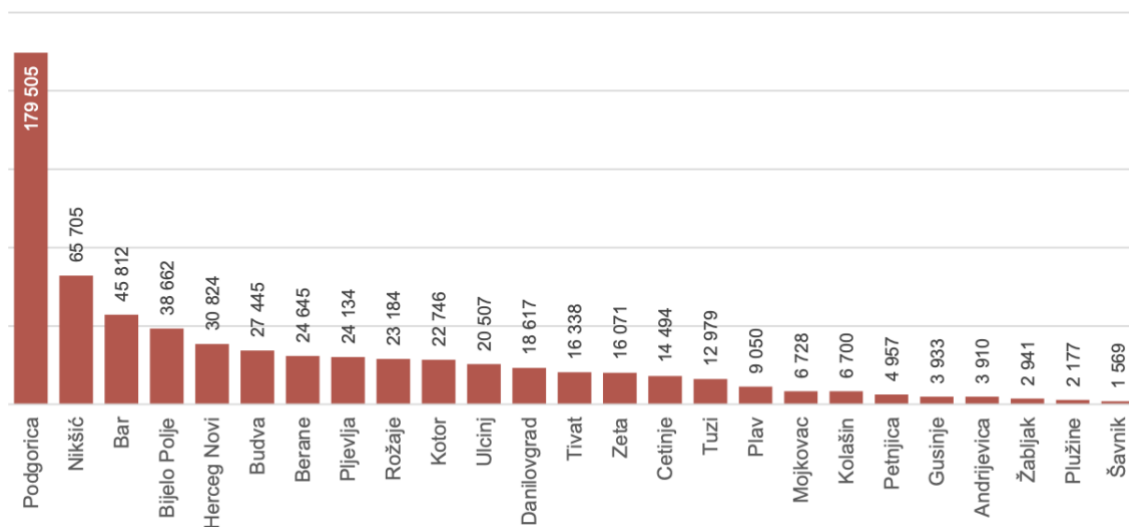
Grafik 4. Migracioni saldo po regionima

Migracioni saldo po regionima u 2023. godini
Net migrations by region in 2023

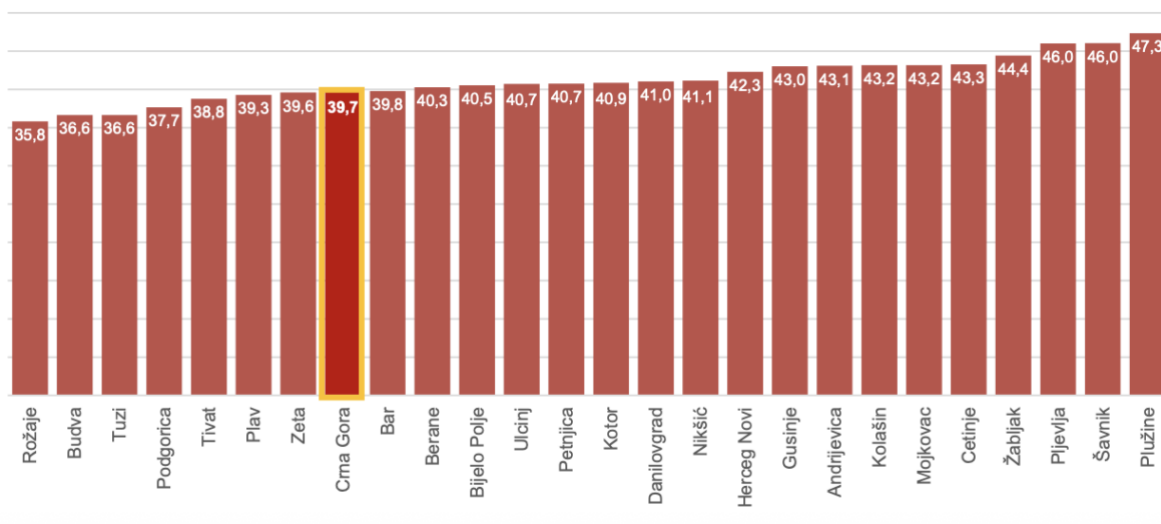
Izvor: MONSTAT

Grafik 5. Stanovništvo Crne Gore po opštinama

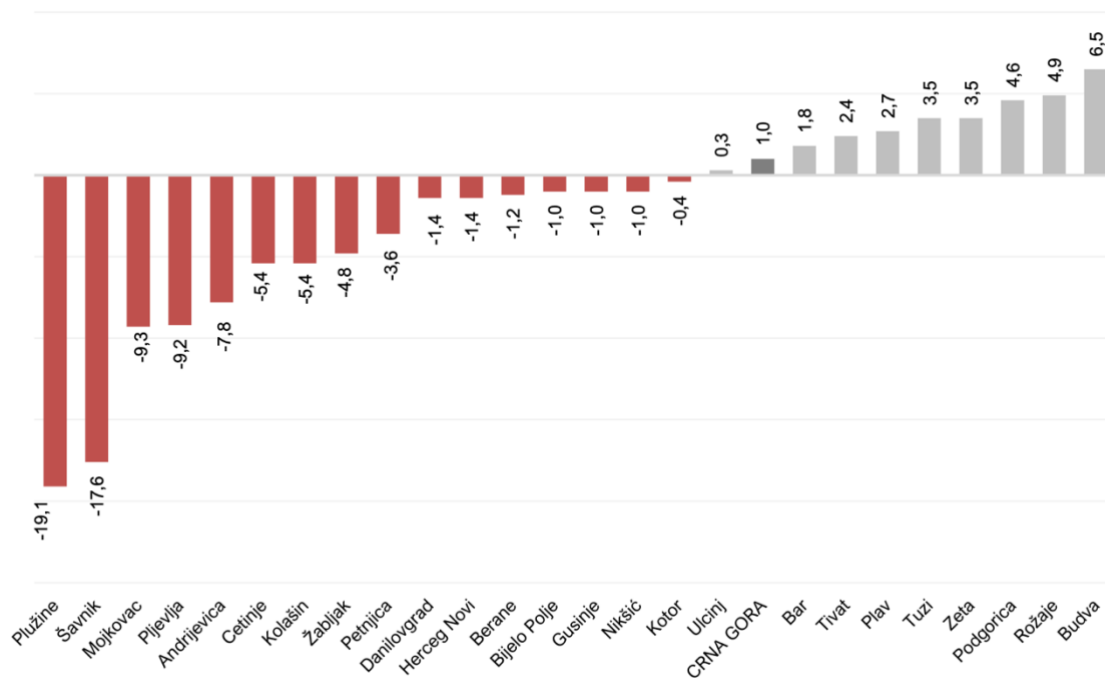
Izvor: MONSTAT

Grafik 6. Prosječna starost stanovništva po opštinama, izvor: MONSTAT

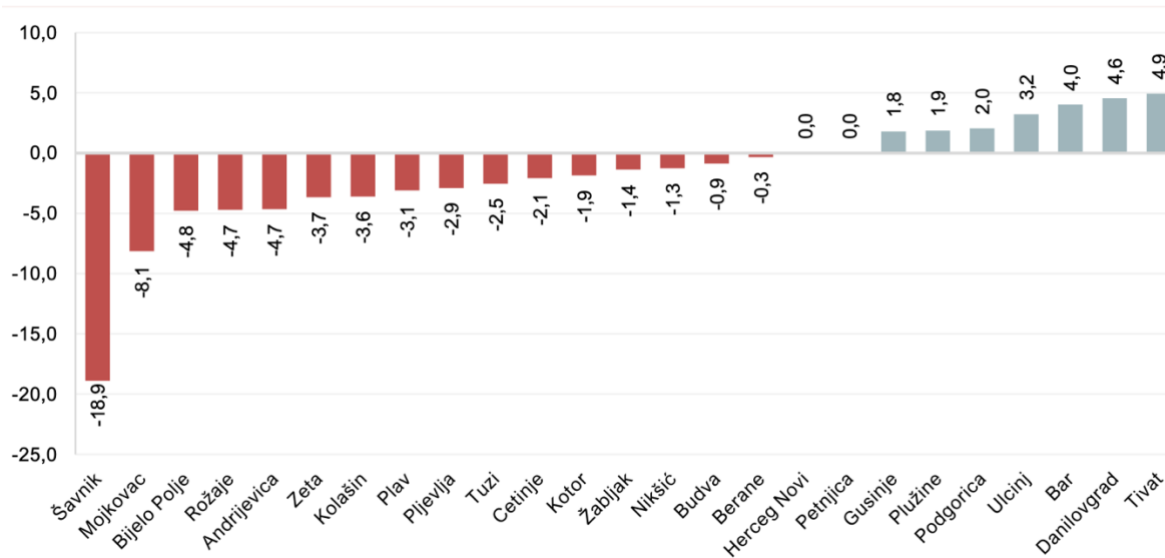
Izvor: MONSTAT

Grafik 7. Stopa prirodnog priraštaja po opštinama, 2024

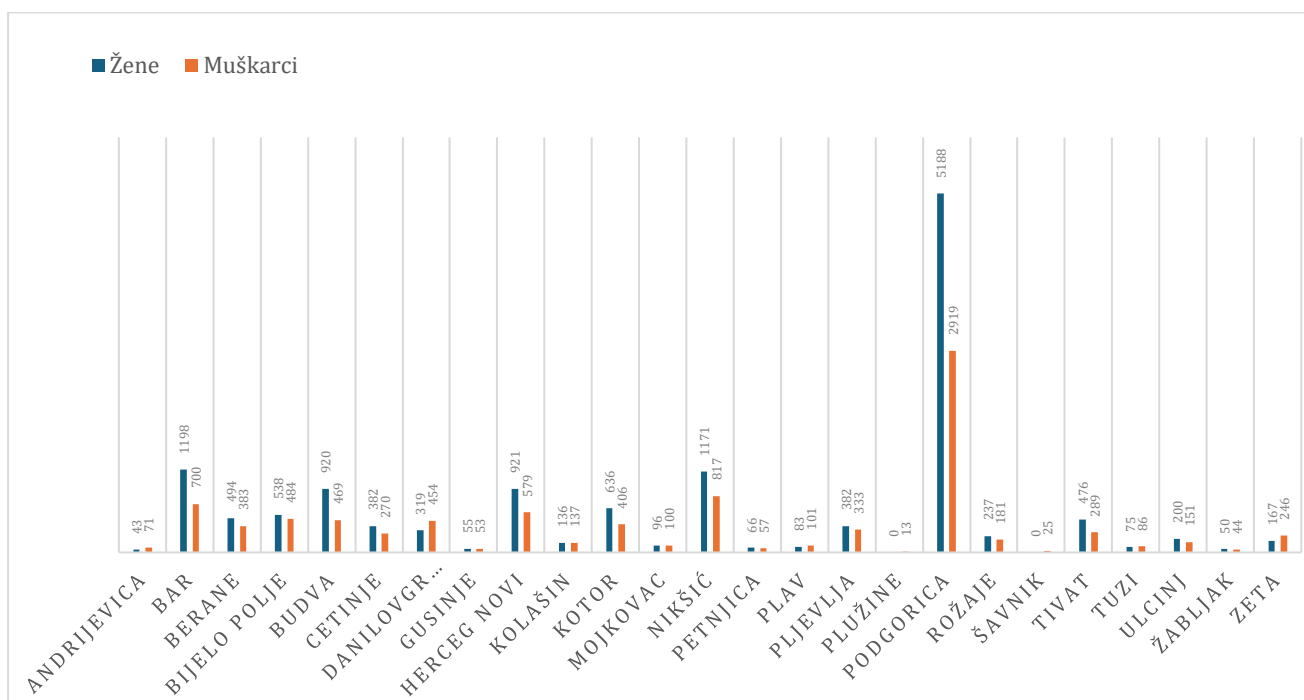
Izvor: MONSTAT

Grafik 8. Stopa migracionog salda po opštinama, 2024

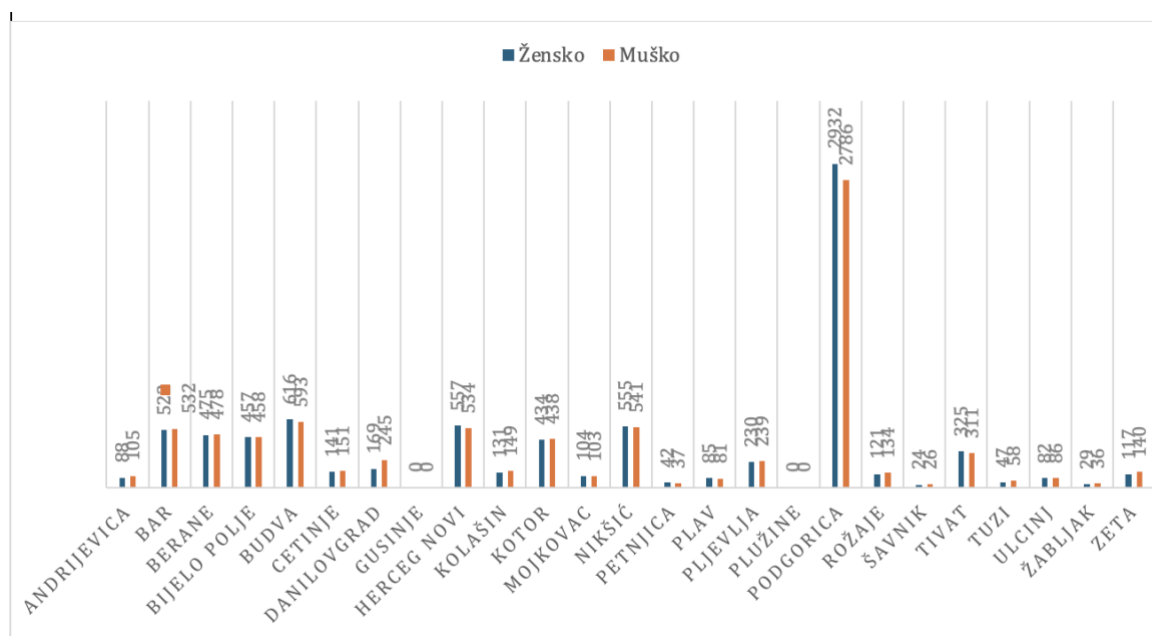

Izvor: MONSTAT

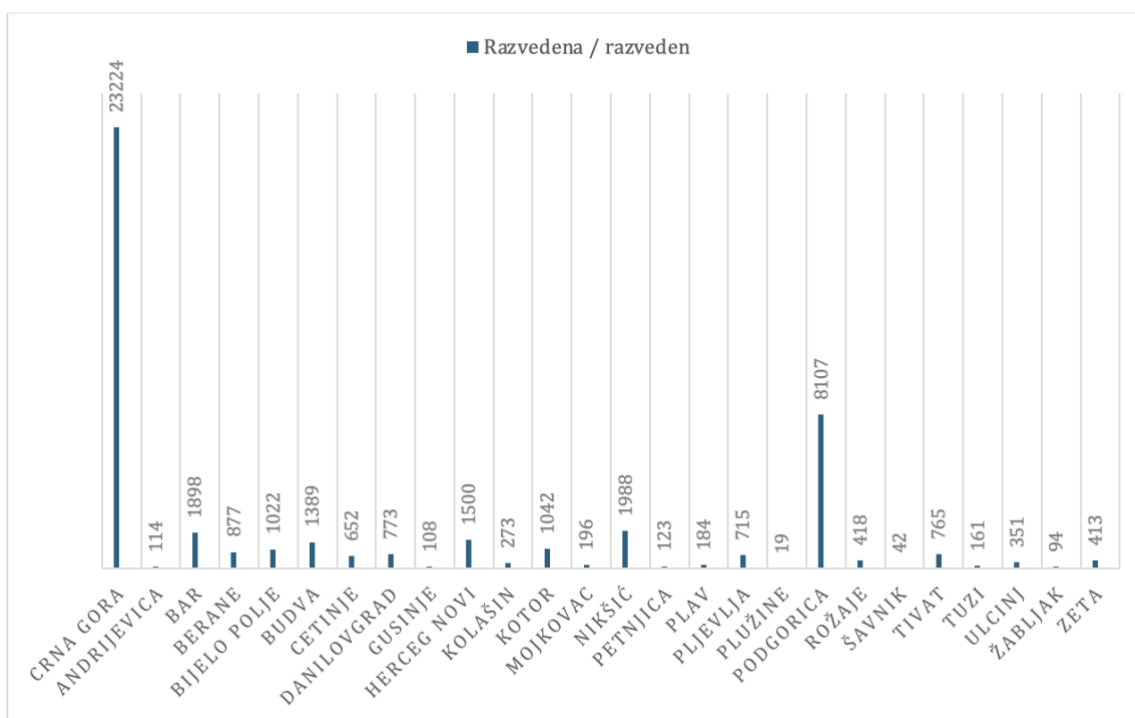
Grafik 9. Razvedeni žene i muškarci, po opštinama

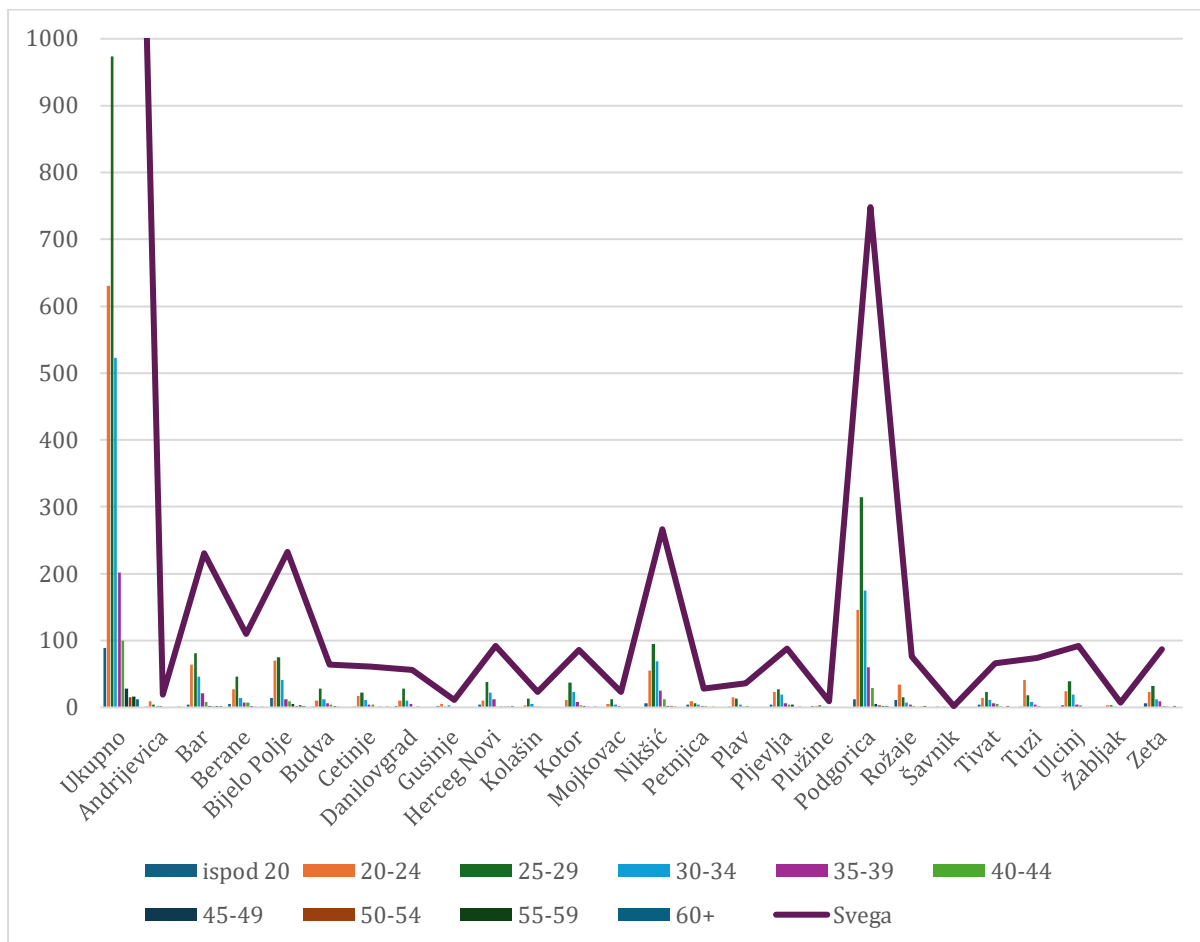
Grafik 10. Stanovništvo Crne Gore starosti 15 i više godina koje živi u vanbračnoj zajednici, po opštinama

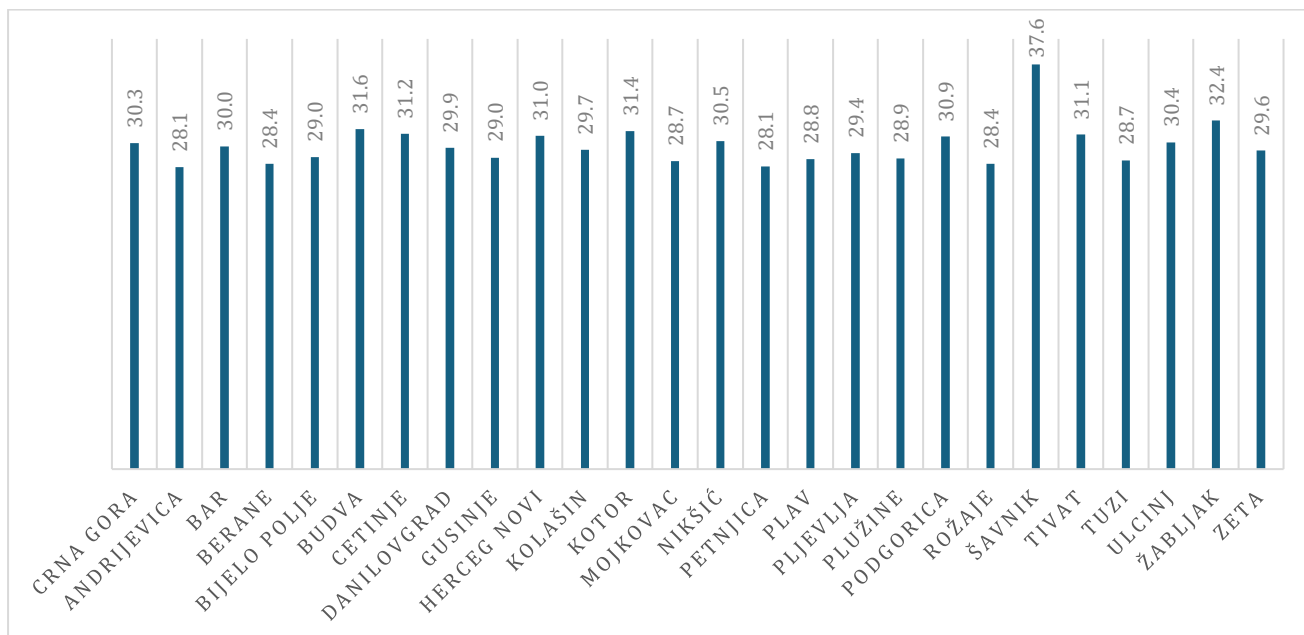
Grafik 11. Stanovništvo Crne Gore starosti 15 i više godina prema zakonskom bračnom statusu/partnerstvu, po opštinama

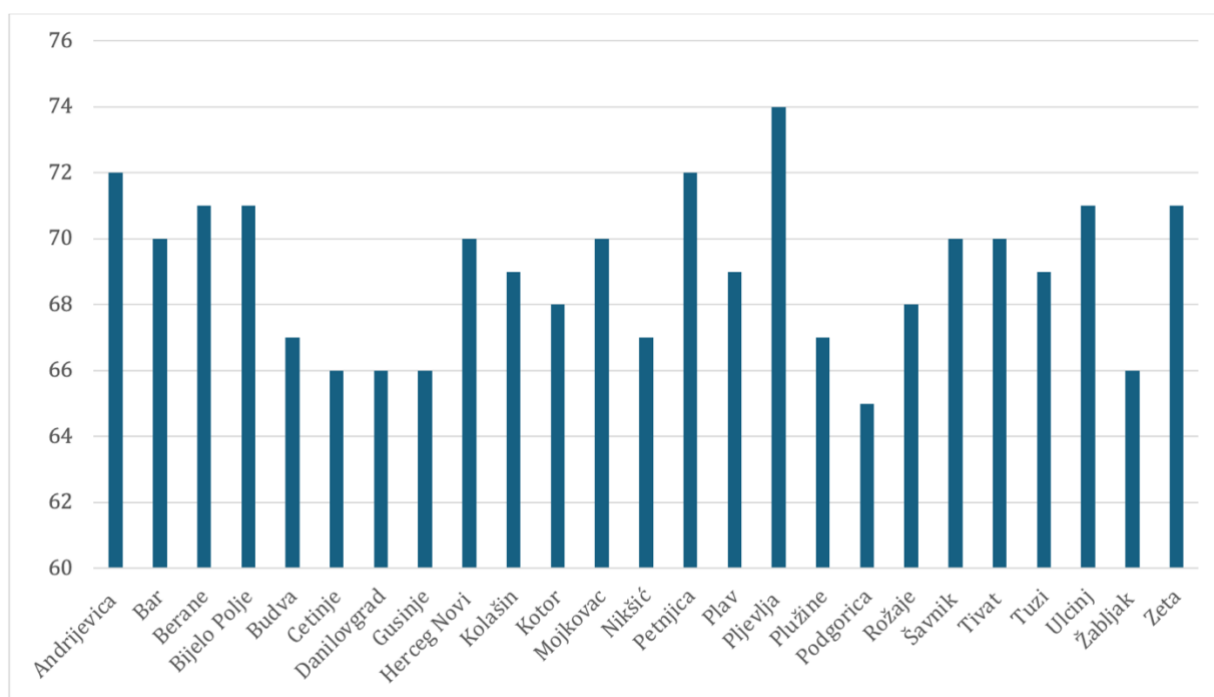
Grafik 12. Žene koje po prvi put stupaju u brak po opštinama i starosti, 2024

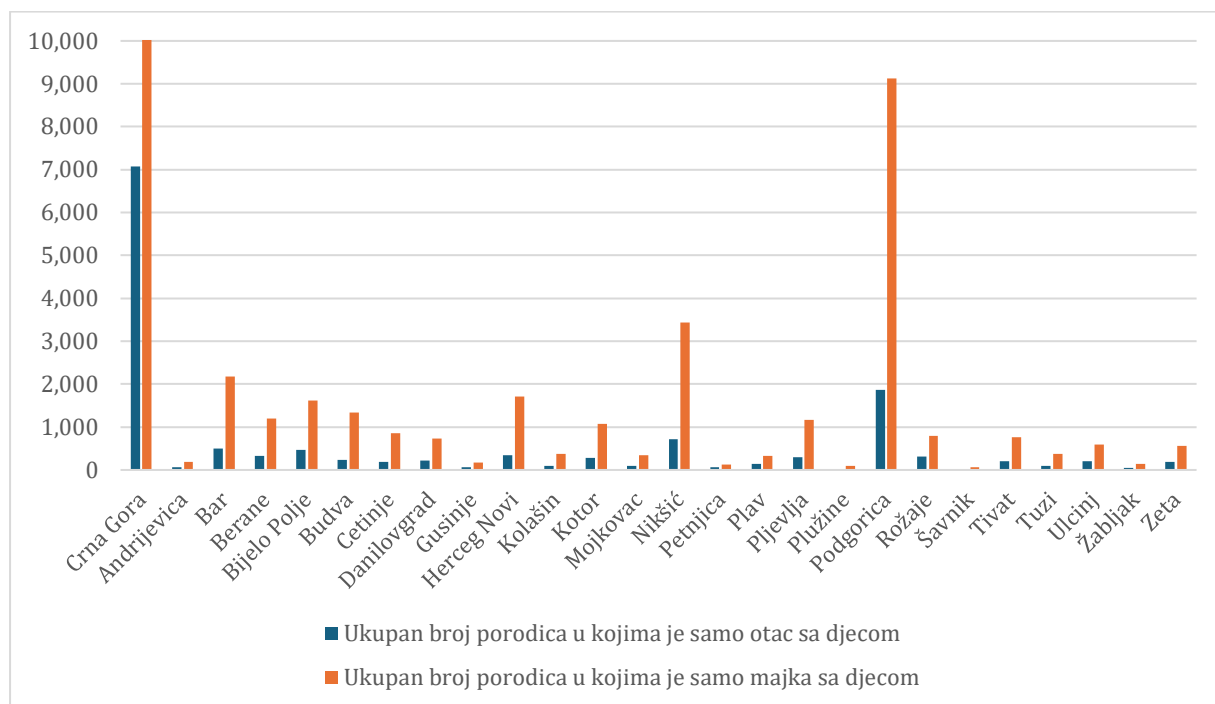
Grafik 13. Prosječna starost majki koje su rodile u 2024. godini

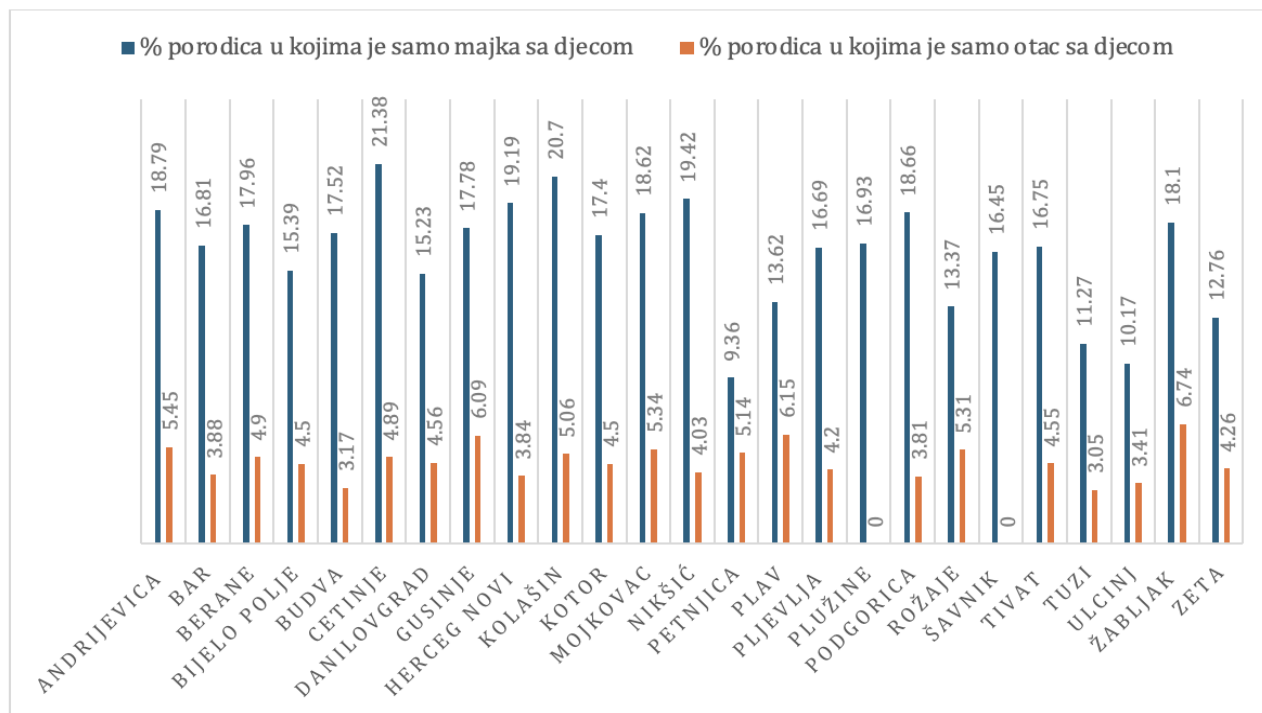
Grafik 14. Procenat žena starosti 15 i više godina koje su rodile barem jedno dijete

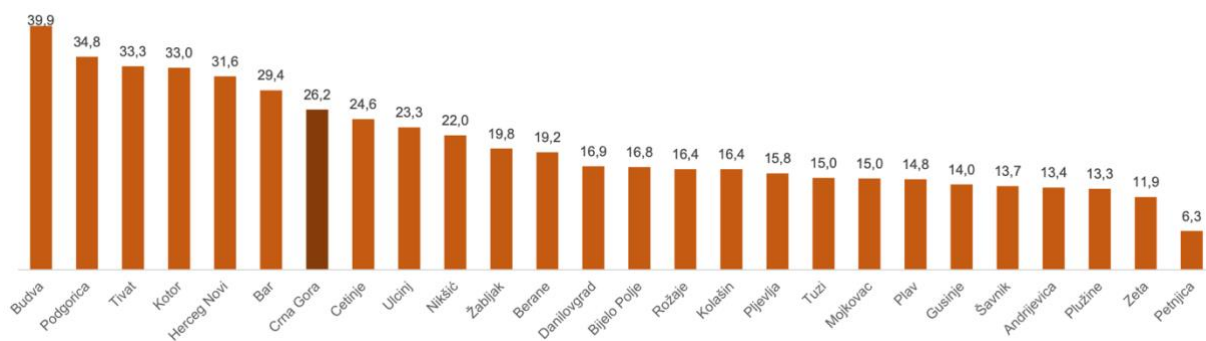
Grafik 15. Porodice u kojima su samo majka/samo otac sa djecom po opštinama

Grafik 15.1. Procenat jednoroditeljskih porodica u kojima je samo majka sa djecom i u kojima je samo otac sa djecom

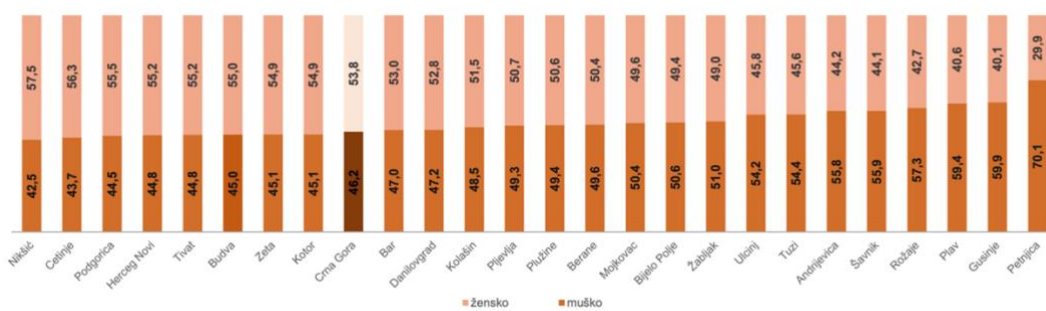

Grafik 16. Udio visokoobrazovanog stanovništva u ukupnom stanovništvu starosti 15 i više godina, po opštinama

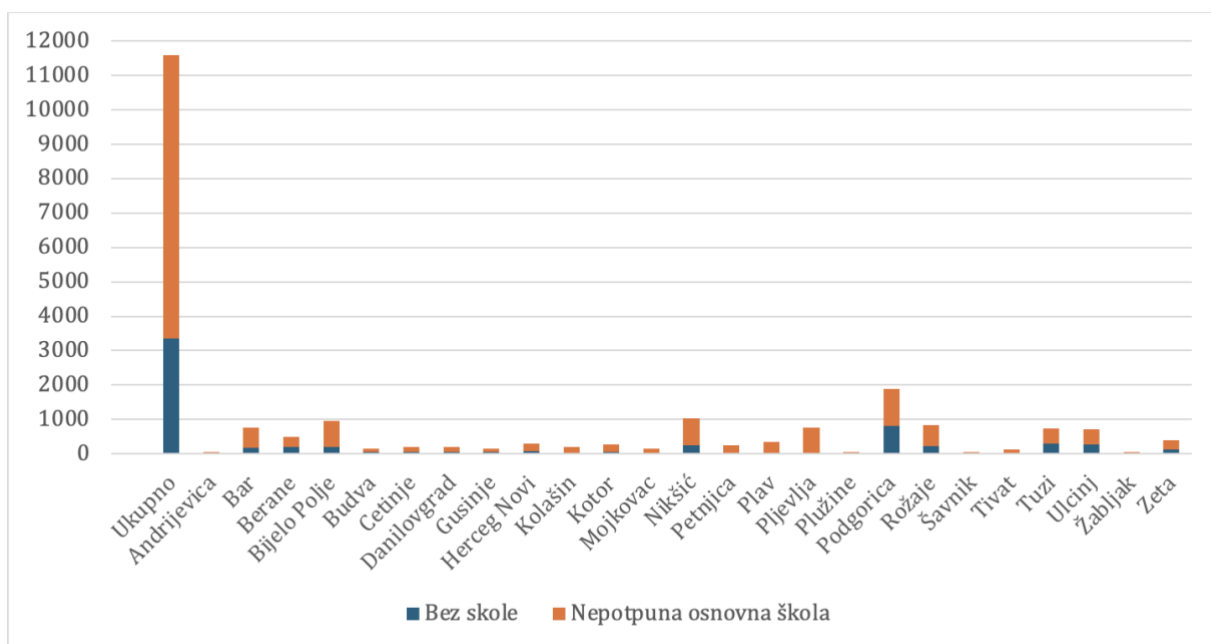
Izvor: MONSTAT

Grafik 17. Udio visokoobrazovanog muškog i ženskog stanovništva u ukupnom stanovništvu starosti 15 i više godina, po opštinama

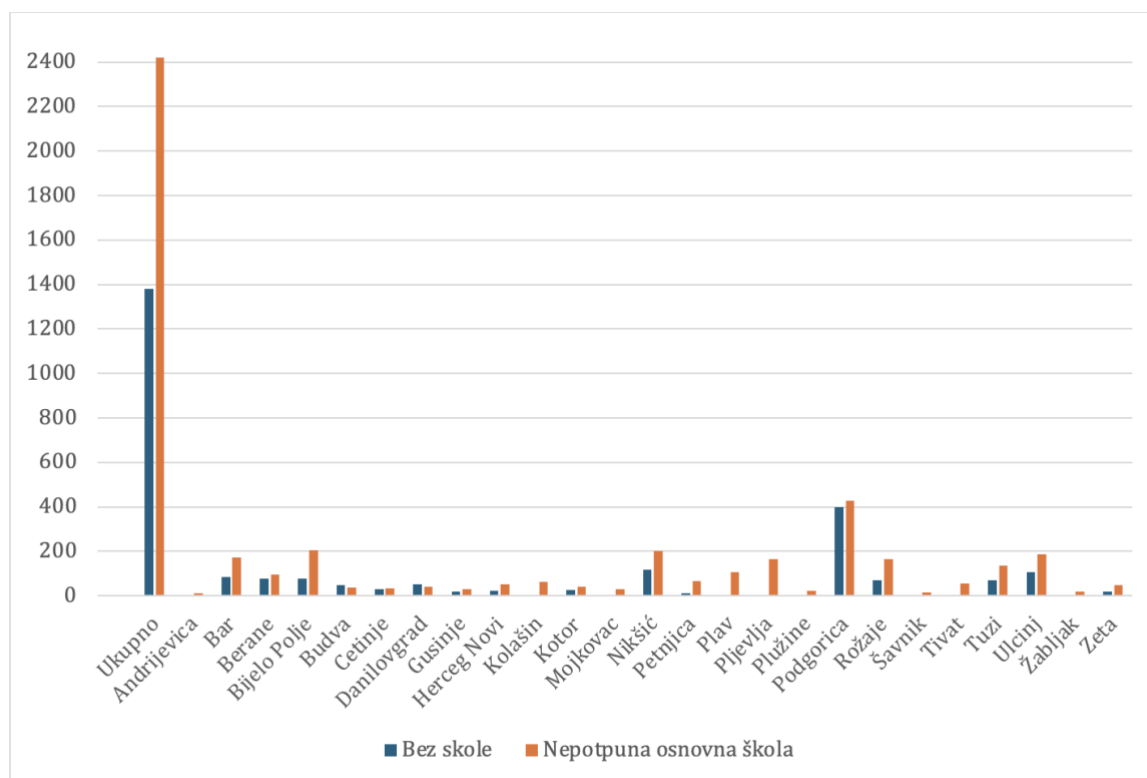

Izvor: MONSTAT

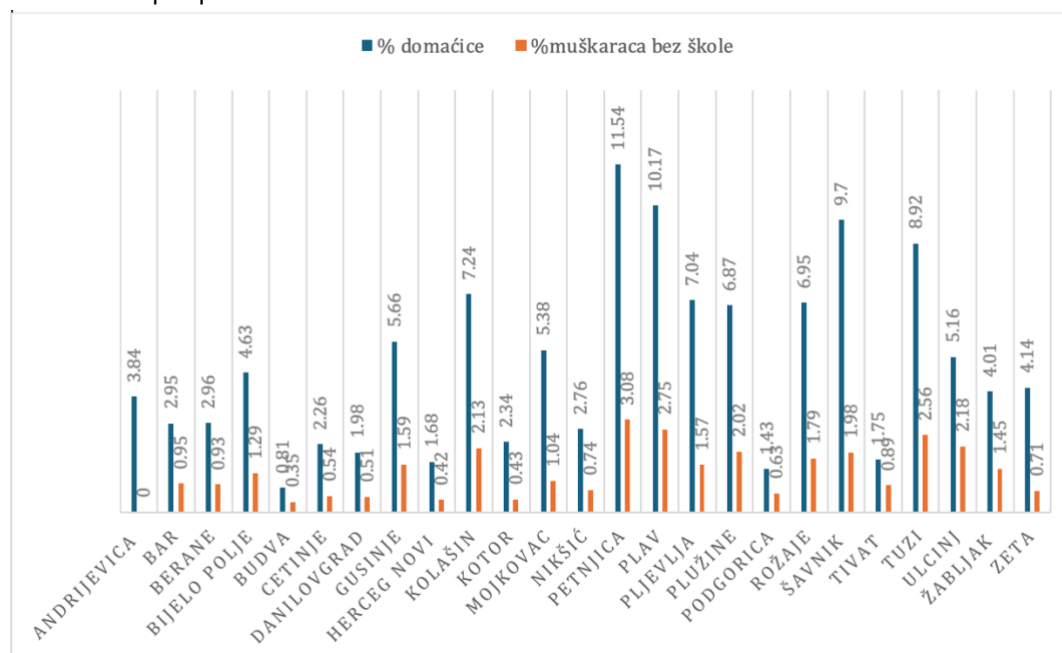
Grafik 18. Obrazovna struktura - žensko stanovništvo starosti 15 i više godina bez škole i sa nepotpunom školom

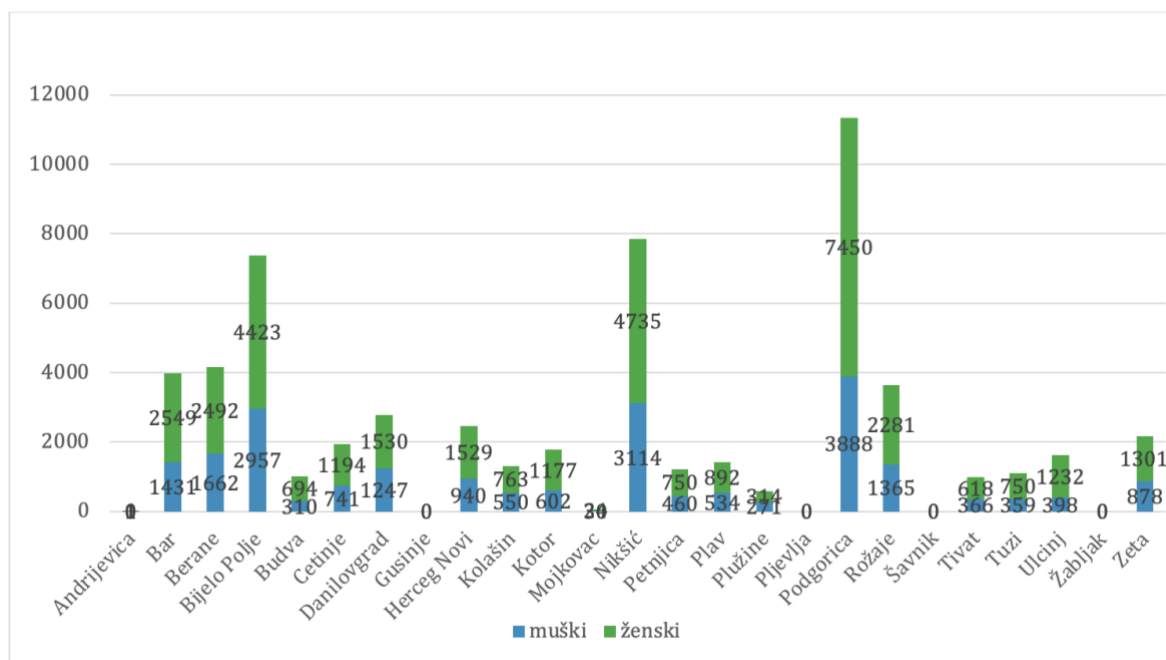
Grafik 19. Obrazovna struktura - muško stanovništvo starosti 15 i više godina bez škole i sa nepotpunom školom

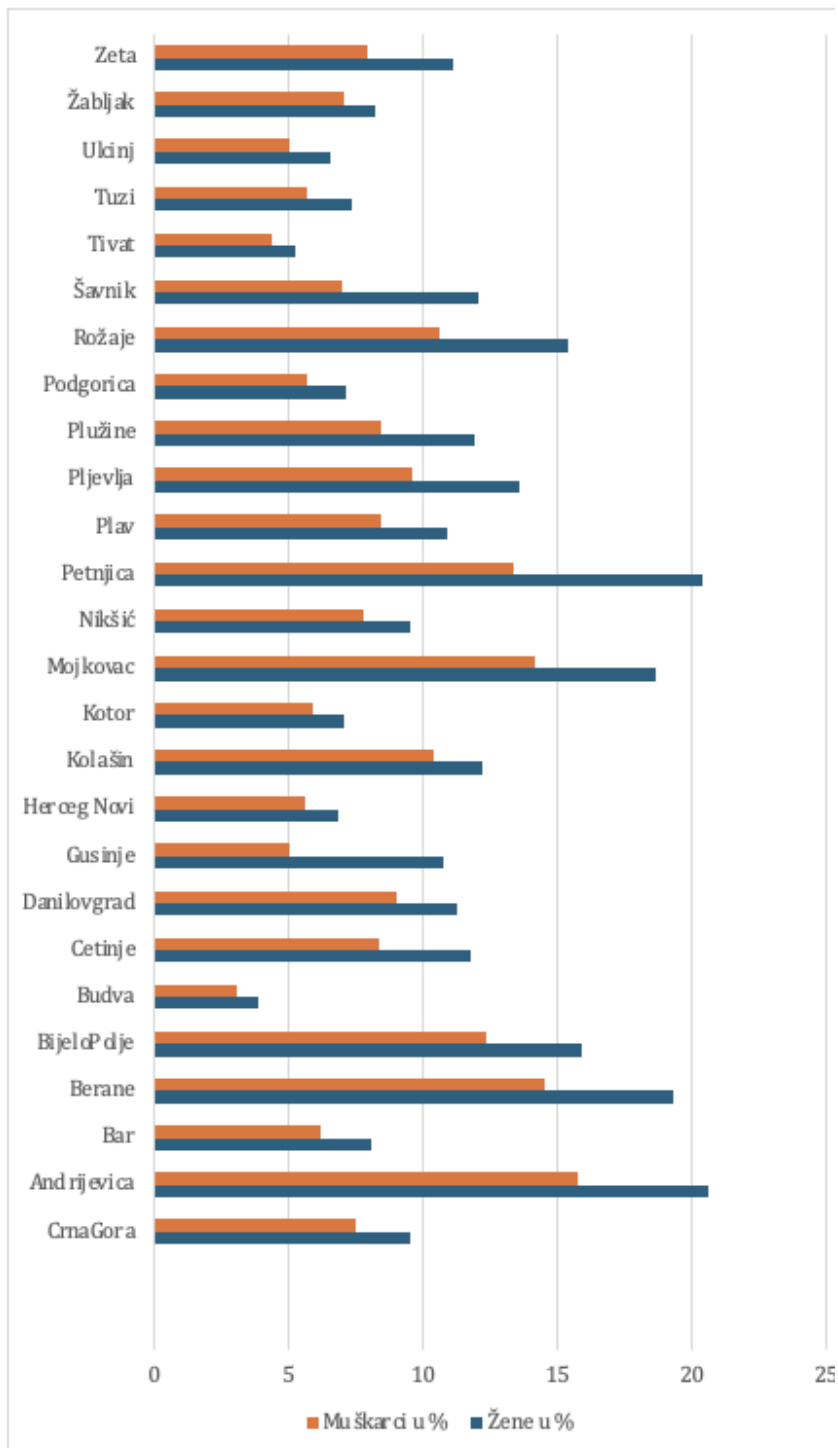
Grafik 20. Obrazovna struktura - muško i žensko stanovništvo starosti 15 i više godina bez škole i sa nepotpunom školom

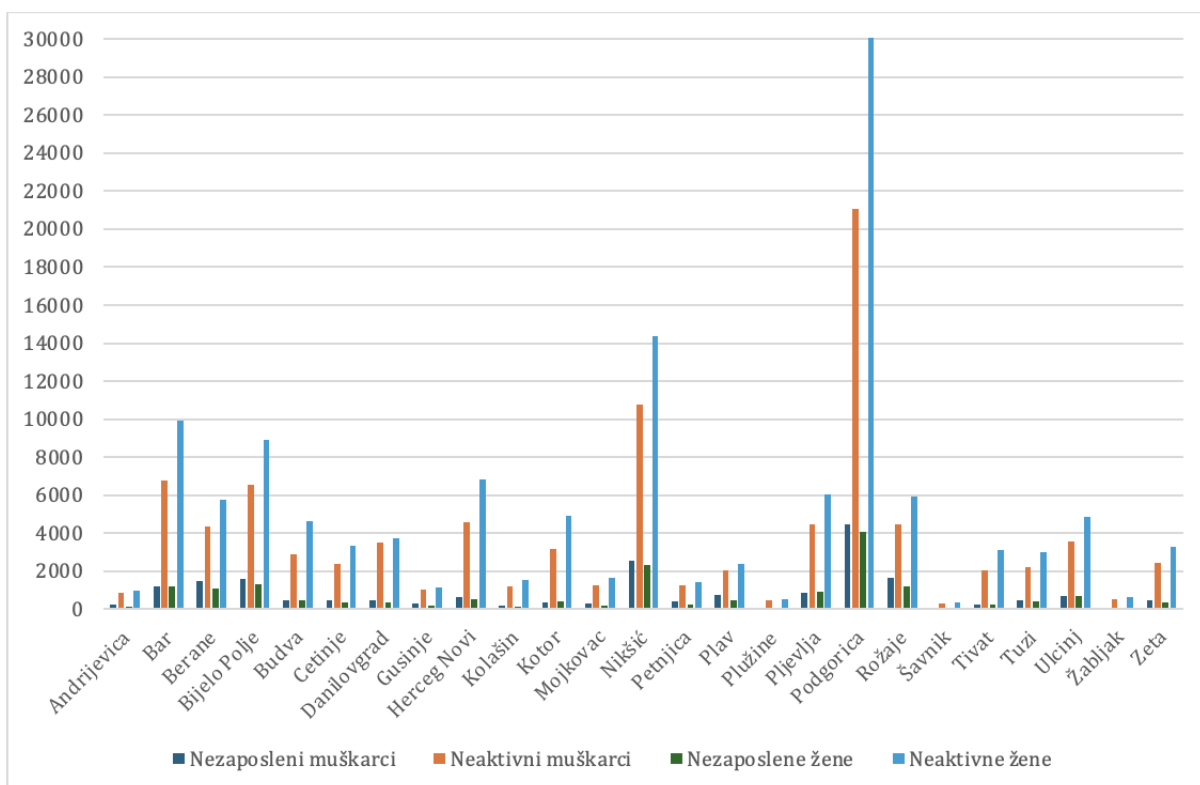
Grafik 21. Muško i žensko stanovništvo koje ne poznaje rad na računaru po opštinama

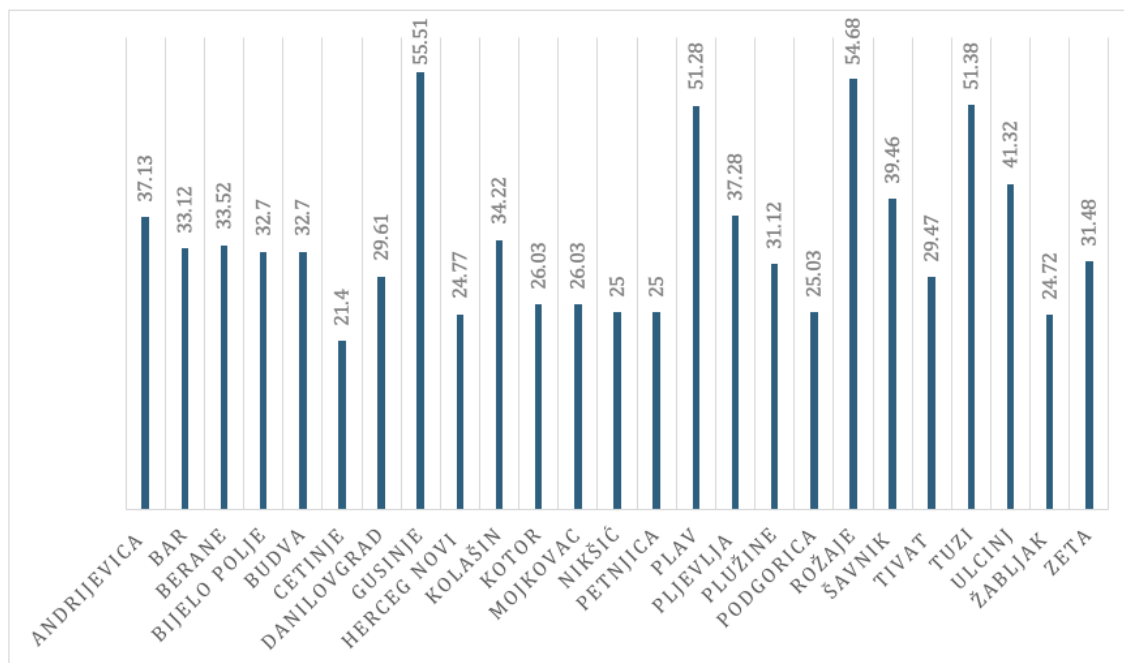
Grafik 22. Muško i žensko stanovništvo sa smetnjama u obavljanju svakodnevnih aktivnosti, po opštinama

Grafik 23. Muško i žensko stanovništvo staro 15 i više godina prema ekonomskoj aktivnosti i opštinama

Grafik 24. Procenat domaćica medju neaktivnim stanovništvom po opštinama

Grafik 25. Neaktivno i nezaposleno žensko stanovništvo i neaktivno muško stanovništvo staro 15 i više godina prema opštinama

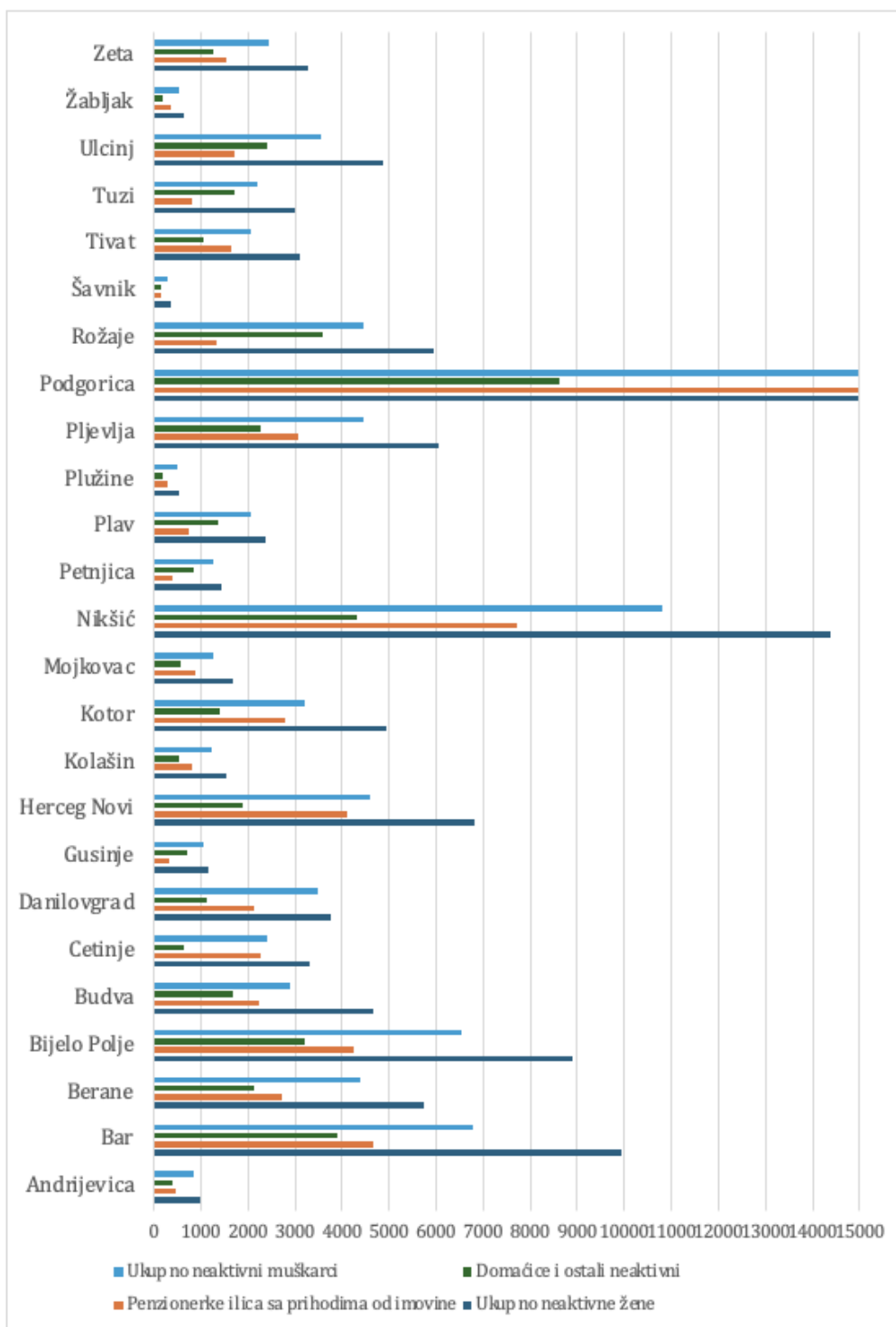

Tabela 1. Stanovništvo starosti 5 i više godina prema pohađanju škole po opštinama po popisima iz 2011. i 2023. godine

Opština	Učenici osnovnih škola 2011.	Učenici osnovnih škola 2023. ⁶¹	Broj osnovnih škola ⁶²
1. Andrijevica	554	↓386	2
2. Berane	4185	↓2757	8
3. Danilovgrad	1921	↓1860	4
4. Nikšić	8007	↓6934	21
5. Pljevlja	3077	↓1844	14
6. Rožaje	3554	↓3233	10
7. Šavnik	184	↓130	3
8. Tuzi	/ ⁶³	1724	1
9. Ulcinj	2335	↓2093	4
10. Žabljak	323	↓226	2
11. Tivat	1369	↑925	2
12. Bar	4540	↑5310	10
13. Gusinje	/	306	1
14. Herceg Novi	3000	↑3241	4
15. Kolašin	878	↓589	5
16. Mojkovac	1023	↓597	3
17. Petnjica	/	573	5
18. Plav	1774	↓1029	2
19. Plužine	293	↓152	3
20. Podgorica	21293	↓21172	27
21. Bijelo Polje	5685	↓4309	17
22. Budva	1935	↑3536	3
23. Cetinje	1429	↓1351	4
24. Kotor	2195	↑2415	5
25. Zeta	/	1726	2

⁶¹ Vidjeti tabelu Obrazovna struktura stanovništva na linku:

<https://www.monstat.org/uploads/files/popis%202021/saopstenja/Obrazovna%20struktura%20stanovnistva%20Popis%202023.pdf>

⁶² Vidjeti na linku: <https://www.gov.me/dokumenta/c9c8b98d-4fc8-4737-b33e-6f78405764fb>

⁶³ Bez statusa opštine na popisu 2011. godine.

Tabela 2. Broj stanovnika po opštinama sa dva popisa 2011 i 2023. godine

	2011	2023 ¹⁾
Crna Gora / Montenegro	620 029	623 633
Andrijevica	5 071	3 910
Bar	42 048	45 812
Berane	33 970	24 645
Bijelo Polje	46 051	38 662
Budva	19 218	27 445
Cetinje	16 657	14 494
Danilovgrad	18 472	18 617
Gusinje	-	3 933
Herceg Novi	30 864	30 824
Kolašin	8 380	6 700
Kotor	22 601	22 746
Mojkovac	8 622	6 728
Nikšić	72 443	65 705
Petnjica	-	4 957
Plav	13 108	9 050
Pljevlja	30 786	24 134
Plužine	3 246	2 177
Podgorica	185 937	179 505
Rožaje	22 964	23 184
Šavnik	2 070	1 569
Tivat	14 031	16 338
Tuzi	-	12 979
Ulcinj	19 921	20 507
Žabljak	3 569	2 941
Zeta	-	16 071

Izvor: MONSTAT

Tabela 3. Živorodeni po polu, u periodu 2003-2023. Godina

Godine / Years	Ukupno / Total	Pol / Sex	
		muški / Male	ženski / Female
2023	7008	3553	3455
2022	7021	3621	3400
2021	7033	3648	3385
2020	7097	3674	3423
2019	7223	3777	3446
2018	7264	3771	3493
2017	7432	3873	3559
2016	7569	3850	3719
2015	7386	3868	3518
2014	7529	3947	3582
2013	7475	3877	3598
2012	7459	3889	3570
2011	7215	3754	3461
2010	7418	3809	3609
2009	8642	4597	4045
2008	8258	4313	3945
2007	7834	4136	3698
2006	7531	3969	3562
2005	7352	3883	3469
2004	7849	4030	3819
2003	8344	4349	3995
2003- 2023	157939	82188	75751

Izvor: Monstat, preračuni

BIBLIOGRAFIJA:

- Anastasiadou, Athina (2024). Gender Differences in the Migration Process: A Narrative Literature Review. Abel, Guy J. 2018. "Estimates of Global Bilateral Migration Flows by Gender Between 1960 and 2015." *International Migration Review* 52(3): 809–852
- Alfarhan, Usamah F., and Samir Al-Busaidi. 2020. "Women's Earnings Between Migration Status and Glass Ceilings: A Double Penalty?" *Applied Economics Letters* 27(8)
- Raičević, M., Stjepčević, A. (2024). Broje li se žene u Crnoj Gori: Rodna analiza zvanične statistike, Centar za ženska prava.
- Golubović, Vojin (2021). Na koji način migracija, ljudski resursi i tržište rada međusobno djeluju u Crnoj Gori, Evropska trening fondacija
- Koprivica, Dragan, Radojević, Gordana (2023). Dok čekamo odgovorniju vlast: Zašto Crnoj Gori nije stalo do svog stanovništva?, Centar za demokratsku tranziciju i Društvo statističara i demografa.
- Vignoli, Daniele i Raffaele Guetto (2025). *Politike i fertilitet: pronatalitetni naspram strukturnih pristupa*. U: Napredak u socijalnoj demografiji, str. 39–55. Serija Springer o demografskim metodama i analizi stanovništva, tom 59. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-89737-5_3
- Shaily Bhashanjaly. (2024). The Feminization of Aging: A Multidimensional Exploration. *European Economic Letters (EEL)*, 14(4), 2201–2205.
- Serrao, Sharita (2015). Population ageing and its gender dimension: the direct impacts on women, Asian Institute of Technology, School of Environment, Resources and Development.

Internet stranice:

- <https://www.gov.me/>
- <https://www.monstat.org/>
- <https://juventas.me/>
- <https://www.zzzcg.me/>
- <https://onlinelibrary.wiley.com/>
- <https://www.portalanalitika.me/>
- <https://demostats.me/>
- <https://americanreformer.org/>
- <https://socialsci.libretexts.org/>
- <https://fpn.udg.edu.me/>
- <https://data.gov.me/dataset/migracije-2024>
- <https://opstinaandrijevisa.me/>

Grafici:

- Grafik 1. Polna struktura stanovništva u Crnoj Gori 1921-2023 (popisi), izvor: MONSTAT
- Grafik 2. Polna struktura stanovništva po opštinama, izvor: MONSTAT
- Grafik 3. Kretanje stanovništva unutar Crne Gore, izvor: MONSTAT
- Grafik 4. Migracioni saldo po regionima, izvor: MONSTAT
- Grafik 5. Stanovništvo Crne Gore po opštinama, izvor: MONSTAT
- Grafik 6. Prosječna starost stanovništva po opštinama, izvor: MONSTAT
- Grafik 7. Stopa prirodnog priraštaja po opštinama, 2024, izvor: MONSTAT
- Grafik 8. Stopa migracionog salda po opštinama, 2024, izvor: MONSTAT
- Grafik 9. Razvedeni žene i muškarci, po opštinama
- Grafik 10. Stanovništvo Crne Gore starosti 15 i više godina koje živi u vanbračnoj zajednici, po opštinama
- Grafik 11. Stanovništvo Crne Gore starosti 15 i više godina prema zakonskom bračnom statusu/partnerstvu, po opštinama
- Grafik 12. Žene koje po prvi put stupaju u brak po opštinama i starosti, 2024
- Grafik 13. Prosječna starost majki koje su rodile u 2024. godini
- Grafik 14. Procenat žena starosti 15 i više godina koje su rodile barem jedno dijete
- Grafik 15. Porodice u kojima su samo majka/samo otac sa djecom po opštinama
- Grafik 15.1. Procenat jednoroditeljskih porodica u kojima je samo majka sa djecom i u kojima je samo otac sa djecom
- Grafik 16. Udio visokoobrazovanog stanovništva u ukupnom stanovništvu starosti 15 i više godina, po opštinama, izvor: MONSTAT
- Grafik 17. Udio visokoobrazovanog muškog i ženskog stanovništva u ukupnom stanovništvu starosti 15 i više godina, po opštinama, izvor: MONSTAT
- Grafik 18. Obrazovna struktura - žensko stanovništvo starosti 15 i više godina bez škole i sa nepotpunom školom
- Grafik 19. Obrazovna struktura - muško stanovništvo starosti 15 i više godina bez škole i sa nepotpunom školom
- Grafik 20. Obrazovna struktura - muško i žensko stanovništvo starosti 15 i više godina bez škole i sa nepotpunom školom
- Grafik 21. Muško i žensko stanovništvo koje ne poznaje rad na računaru po opštinama
- Grafik 22. Muško i žensko stanovništvo sa smetnjama u obavljanju svakodnevnih aktivnosti, po opštinama
- Grafik 23. Muško i žensko stanovništvo staro 15 i više godina prema ekonomskoj aktivnosti i opštinama
- Grafik 24. Procenat domaćica medju neaktivnim stanovništvom po opštinama
- Grafik 25. Neaktivno i nezaposleno žensko stanovništvo i neaktivno muško stanovništvo staro 15 i više godina prema opštinama

- Tabela 1. Stanovništvo starosti 5 i više godina prema pohađanju škole po opštinama po popisima iz 2011. i 2023. godine
- Tabela 2. Broj stanovnika po opštinama sa dva popisa 2011 i 2023. godine
- Tabela 3. Živorodeni po polu, u periodu 2003-2023. godina, izvor: MONSTAT
- Karta 1. Stadijumi demografske starosti stanovništva Crne Gore, po opštinama.